

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
Δ/ΝΣΗ Τεχνικών Υπηρεσιών & Περιβάλλοντος
ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

Μελετητές:
ΣΑΡΡΗ Π.ΒΑΣΙΛΙΚΗ
Αρχιτέκτων Μηχ. Ε.Μ.Π.
ΣΑΡΡΗ Π.ΕΛΙΣΑΒΕΤ
Αρχιτέκτων Μηχ. Α.Π.Θ.

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ: **ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ**

ΕΡΓΟ:
ΕΙΔΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ
ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ
ΧΑΜΑΜ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ ΣΤΗΝ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΠΡΕΒΕΖΑ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	3
ΜΕΡΟΣ Ι	3
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ	3
1. Η σχέση του οθωμανικού χαμάμ με την ευρύτερη περιοχή.....	3
1.1. Διαχρονική ανάλυση. Ο Αλή Πασάς στην Πρέβεζα.	3
2. Ιστορική ανάλυση του οθωμανικού χαμάμ	4
3. Αρχιτεκτονική ανάλυση και τεκμηρίωση.....	9
3.1. Περιγραφή του μνημείου	9
3.2. Τυπολογική ανάλυση	11
3.3. Μορφολογική ανάλυση.....	11
3.4. Κατασκευαστική δομή.....	12
3.4.1. Κατασκευαστικά στοιχεία.....	12
3.4.2. Υλικά κατασκευής	12
3.4.3. Δειγματοληψία κονιαμάτων.....	13
4. Καταγραφή παθολογίας του μνημείου	17
ΜΕΡΟΣ ΙΙ	22
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ.....	22
ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ.....	22
5. Αξιολόγηση της υφιστάμενη κατάστασης διατήρησης του μνημείου	22
6. Πρόταση συντήρησης και αποκατάστασης του μνημείου	22
6.1. Αρχές και φιλοσοφία των επεμβάσεων.....	22
6.2. Γενική παρουσίαση της πρότασης των επεμβάσεων συντήρησης και αποκατάστασης.....	23
6.3. Τεχνική περιγραφή	23
6.4. Σύσταση νέων κονιαμάτων	24
6.5. Πορεία εργασιών αποκατάστασης.....	25
7. Πρόταση επανάχρησης και ανάδειξης του οθωμανικού πυρήνα	25
8. Βιβλιογραφία.....	25

Πρόλογος

Στο πλαίσιο της «Μελέτης Ανακαίνισης- Βελτίωσης του κτιρίου των Ιαματικών Λουτρών του Δήμου Πρέβεζας» κρίθηκε αναγκαία η σύνταξη ειδικής συμπληρωματικής μελέτης αποκατάστασης για τον οθωμανικό πυρήνα ο οποίος βρίσκεται ενσωματωμένος στις εγκαταστάσεις των Ιαματικών Λουτρών. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να εξετάσει τη δυνατότητα πλήρους αποκατάστασης του οθωμανικού μνημείου σεβόμενη την ιστορικότητα και τη μοναδικότητά του, σε συμφωνία με το σύγχρονο νομοθετικό πλαίσιο και τις διεθνείς συμβάσεις και αρχές, αντιμετωπίζοντας το θέμα με λύσεις και προτάσεις που ανταποκρίνονται στις σημερινές ανάγκες και αντικατοπτρίζουν τα δεδομένα της εποχής τους.

Το αντικείμενο της μελέτης, ο οθωμανικός πυρήνας αναφερόμενο ως το χαμάμ του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, αποτελεί ένα εξαιρετο δείγμα οθωμανικής αρχιτεκτονικής η ίδρυση και η λειτουργία του οποίου είναι απόλυτα συνυφασμένη με την ιστορία της πόλης της Πρέβεζας.

Σήμερα, ελάχιστη μέριμνα έχει ληφθεί για την ανάδειξη του μνημείου. Ουσιαστικά αποτελεί τμήμα του κτιρίου των Ιαματικών Λουτρών του δήμου Πρέβεζας τα οποία λειτουργούν ετήσια κατά της θερινή περίοδο. Η αποκατάσταση και ανάδειξη του οθωμανικού χαμάμ κρίθηκε πως θα συμβάλλει οριστικά και ουσιαστικά στην άρση της επικίνδυνης στατικής κατάστασης του δομήματος και στην ανάδειξη της ιδιαίτερης οθωμανικής αρχιτεκτονικής του μνημείου. Πολλά από αυτά τα μικρά χαμάμ, όπως και της Πρέβεζας, βρίσκονται κοντά σε περιοχές με έντονη υγρασία ώστε να επιβαρύνει τη δομή τους, τους τοίχους και τους θόλους τους.

Η παρούσα μελέτη δομήθηκε σε δύο κύρια μέρη καθώς έτσι προστάζει και η μεθοδολογία της επιστήμης της αποκατάστασης και ανάδειξης των μνημείων. Το πρώτο μέρος που αφορά την ανάλυση και τεκμηρίωση του μνημείου χωρίζεται σε επιμέρους κεφάλαια τα οποία αφορούν την ιστορία, την αρχιτεκτονική και την κατασκευή του μνημείου, την ανάλυση των οικοδομικών του φάσεων καθώς και την καταγραφή της παθολογίας του. Το δεύτερο μέρος εστιάζει στην πρόταση αποκατάστασης και επανάχρησής του μνημείου. Αφού αξιολογηθεί η υφιστάμενη κατάσταση διατήρησής του θέτονται οι γενικές αρχές, οι στόχοι και η κεντρική ιδέα των επεμβάσεων. Τέλος, παρουσιάζεται η πρόταση της συντήρησης και αποκατάστασης του μνημείου και η πρόταση που αφορά την επανάχρηση και ανάδειξή του.

ΜΕΡΟΣ Ι

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

1. Η σχέση του οθωμανικού χαμάμ με την ευρύτερη περιοχή

1.1. Διαχρονική ανάλυση. Ο Αλή Πασάς στην Πρέβεζα.

Εικ. 1. Ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων ή αλλιώς Τεπελενλής. (el.wikipedia.org)

Η εμφάνιση των Οθωμανών στα Ηπειρωτικά εδάφη χρονολογείται ήδη από τα τέλη της βασιλείας του Μουράτ Α' (1362-1389). Την περίοδο της βασιλείας του Βαγιαζήτ (1389-1402), η οθωμανική κυριαρχία στα νότια της Αλβανίας είχε σχεδόν εδραιωθεί.¹ Στα 1420, οι Οθωμανοί είχαν ήδη

κυριαρχήσει στα πεδινά τμήματα της βόρειας Ηπειρωτικής χώρας και είχε αρχίσει η οριστική ενοποίηση του οθωμανικού κράτους. Πιο πολύπλοκα γίνονται τα πράγματα στα 1800, όταν οι πρώην Βενετοκρατούμενες περιοχές παραχωρούνται στην Οθωμανική αυτοκρατορία με ανεξάρτητη όμως διοίκηση από εκείνη των Ηπειρωτικών εδαφών. Κατέληξαν έτσι να γίνονται αντικείμενο πολλαπλών συρράξεων μεταξύ των τοπικών ηγεμόνων και των πολιτικών επιδιώξεων της Πύλης.²

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά που εμφανίζονται κατά τον 18^ο αιώνα στη Βαλκανική, ιδιαίτερα στην Ήπειρο και στην Αλβανία είναι η δημιουργία ημιανεξάρτητων μικρών πασαλίκιων. Η προσοχή στρέφεται προς τα Ιωάννινα, το μεγαλύτερο αστικό κέντρο της περιοχής. Πολυάριθμοι αλβανοί πρόκριτοι προσπαθούν να θέσουν υπό κυριαρχία τους την πόλη. Ο Αλή Πασάς ή αλλιώς Τεπελενλής επωφελούμενος από αυτές τις διενέξεις κατόρθωσε να

επιβληθεί στην πόλη καταρχήν και αργότερα, το 1788, να πάρει και τον αντίστοιχο τίτλο του Πασά των Ιωαννίνων.

Στα τέλη του 18ου αιώνα ο Αλή Πασάς είχε εξαπλωθεί ήδη στα νότια παράλια της Ηπείρου γεγονός που θορυβούσε τη Βενετία, η οποία κατέχοντας την πόλη της Πρέβεζας είχε τον έλεγχο του Αμβρακικού Κόλπου.³

Μετά το 1797 οι τέσσερις πόλεις της Ηπείρου που ήταν κάτω από ενετική κατοχή (Βόνιτσα, Βουθρωτό, Πάργα, Πρέβεζα) περιήλθαν στους Γάλλους. Το 1798 ξέσπασε πόλεμος μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας από τη μία μεριά και Γαλλίας από την άλλη. Ο Αλή Πασάς από τον Οκτώβρη του 1798 κατέλαβε την πόλη της Πρέβεζας. Έχει μείνει το γεγονός της λεηλασίας της πόλης να ονομάζεται «Ο Χαλασμός της Πρέβεζας». Μετά την παρέλευση δύο ετών η πόλη απέκτησε σχετική αυτονομία.

Η περίοδος κατά την οποία η πόλη είναι υπό την κατοχή του Αλή πασά χαρακτηρίστηκε τυραννική. Ο τρόπος διοίκησης είναι πλέον απολυταρχικός. Ο Αλή Πασάς είναι τώρα ο υπεύθυνος για την είσπραξη των φόρων από το λιμάνι και την αγορά της πόλης. Επιπλέον, όπως είναι αυτονόητο, αυτός ασκεί τη στρατιωτική και διοικητική εξουσία. Από το 1812 όμως έως το 1820, υιοθετεί το στρατιωτικό νόμο. Οι περιουσίες παραχωρούνται σε νεοφερμένους τουρκαλβανούς έποικους.⁴

Το φθινόπωρο του 1820, ο γιος του Αλή, Βελής, αναγκάστηκε να παραδώσει την Πρέβεζα στα σουλτανικά στρατεύματα, αφού πρώτα πήρε τους θησαυρούς του στη Λευκάδα και έκαψε το παλάτι, που είχε κτίσει ο πατέρας του στην Πρέβεζα. Από τότε άρχισε η τελευταία Τουρκική κατοχή.

Την περίοδο 1828-1912 πραγματοποιήθηκαν αρκετές ελληνικές πολεμικές επιχειρήσεις προκειμένου να ελευθερωθεί η περιοχή χωρίς όμως επιτυχία. Στις 21η Οκτωβρίου 1912, η Πρέβεζα απελευθερώνεται, όταν στη διάρκεια του Α' Βαλκανικού Πολέμου ο ελληνικός στρατός εισήλθε νικηφόρα στην πόλη μετά την ήττα των τουρκικών δυνάμεων κοντά στη αρχαία Νικόπολη.

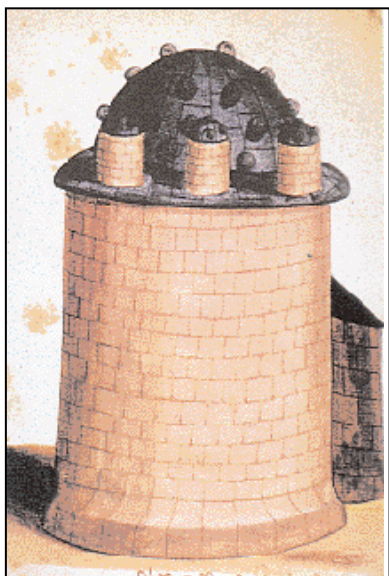
¹ Nikol M., 1984, 150. Λαμπρινίδης Ι., 1971, τ. 7., 16 κ.ε. Αραβαντινός Π.Α. , 1856, 145

² Σμύρης Γ., 2004, 35

³ Αραβαντινός Σ., 1979, 89. Αρς Γκ., 1994, 203

⁴ ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ και ΜΑΜΑΛΟΥΚΟΣ 1994, εισαγωγικό σημείωμα (χωρίς σελιδαρίθμηση)

1.2. Η σημασία των οθωμανικών λουτρών στην καθημερινή ζωή των Οθωμανών.

Εικ. 2. Απεικόνιση τούρκικου λουτρού του 16^{ου} αι.
Πηγή: Μπαλτα Ε., 2001

Το χαμάμ αποτελεί από τα πλέον χαρακτηριστικά χνάρια της τούρκικης παρουσίας στον ελλαδικό αστικό χώρο με αντιπροσωπευτικό μνημειακό χαρακτήρα. Από αυτά μόνο δύο εξακολουθούν να λειτουργούν, ένα στο νησί της Ρόδου και ένα στην Πάτρα, καθώς για αρκετά δεν έχει ληφθεί μέχρι σήμερα κάποια ιδιαίτερη μέριμνα. Τα περισσότερα που έχουν διασωθεί είναι μικρών διαστάσεων και μονά λουτρά.

Το λούσιμο θεωρείται για τους μουσουλμάνους απαραίτητο αφού εξαλείφει τα αμαρτήματα της ψυχής. Το Κοράνι επιβάλλει το πλύσιμο όλου του σώματος γι' αυτό και ήταν απαραίτητη η ύπαρξη των χαμάμ σε κάθε οθωμανική πόλη. Τα οθωμανικά λουτρά κτίστηκαν στα κέντρα των πόλεων, στις περιοχές της αγοράς, και αποτελούσαν τόπους ανάπαυσης, υγιεινής, αλλά και θεραπείας για διάφορες παθήσεις, χώροι συναναστροφής και διασκέδασης των ανδρών και χωριστά των γυναικών. Ειδικά για τις γυναίκες ήταν οι μόνοι σχετικοί χώροι έξω από το σπίτι. Τα χαμάμ ήταν κατά βάση δημόσια κτίρια για την εξυπηρέτηση του κοινού, και τα οθωμανικά θεωρούνταν ως τα τελειότερα από αρχιτεκτονικής άποψης. Υπήρχαν όμως και αυτά τα χαμάμ που ανήκαν στο σουλτανικό παλάτι, αλλά και ιδιωτικά σε κατοικίες αξιωματούχων. Στην περίπτωση του χαμάμ των Ιαματικών Λουτρών, πρόκειται για ένα μικρό ιδιωτικό χαμάμ το οποίο ανήκε στον Αλή Πασά των Ιωαννίνων. Το χαμάμ αποτελούσε μέρος του θερινού παλατιού του Αλή Πασά στη θέση Παλαιοσάραγα στην Πρέβεζα.

Όσον αφορά την τυπολογία του χαμάμ γενικότερα, αποτελείται από μία τρουλωτή αίθουσα (τζαμεκιάν), το αποδυτήριο, η οποία θερμαίνεται χλιαρά για να αλλάζουν τα ρούχα τους οι λουόμενοι και να στεγνώνουν τις πετσέτες που χρησιμοποιούσαν. Επίσης, υπήρχε μία δεύτερη αίθουσα (σοου-κλούκ) που θερμαίνεται μέτρια (20-30°C) και χρησιμεύει στο να

Εικ. 3. Στο εσωτερικό ενός οθωμανικού χαμάμ.
Πηγή: Μπαλτα Ε., 2001

συνηθίζει το σώμα τη ζέστη, προτού περάσει στην πολύ ζεστή τρίτη αίθουσα. Τέλος, υπάρχει η πολύ ζεστή αίθουσα όπου η θερμοκρασία φτάνει στους 38-40°C (σιτζακλίκ ή Ιτς χαμάμ). Το κτίριο συμπληρώνεται με το θερμαντικό κέντρο (κουλχάν). Δεν υπήρχαν πουθενά παράθυρα ή φεγγίτες προκειμένου να μην διαφεύγει η θερμότητα και ο ατμός. Το φως στο εσωτερικό των χώρων έμπαινε από τα πολυάριθμα χοντρά τζάμια, τα οποία ήταν ενσωματωμένα στους τρούλους του κτίσματος, τους οποίους με τον τρόπο αυτό διακοσμούσαν ταυτόχρονα εξωτερικά.⁵

2. Ιστορική ανάλυση του οθωμανικού χαμάμ

Το οθωμανικό χαμάμ εντάσσεται σήμερα μαζί με τις λουτρικές εγκαταστάσεις των Ιαματικών Λουτρών του Δήμου Πρέβεζας στην θέση γνωστή και ως *Παλαιοσάραγα*. Η προέλευση της αυτής της ονομασίας αφορά την ύπαρξη στη θέση αυτή του σαραγιού του Αλή Πασά.

Σήμερα, με κατεύθυνση δυτικά από το κέντρο της πόλης, στο παραλιακό οδικό δίκτυο Ελ. Βενιζέλου, στην διασταύρωση με την οδό Πολυτεχνείου συναντάμε τα Δημοτικά Λουτρά, απέναντι από το καφενείο του Δήμου. Εκεί, εντός του σύγχρονου κτιρίου ενσωματώνεται ο οθωμανικός πυρήνας. Ο χώρος είναι ιδιοκτησία του Δήμου.

Πρώτη αναφορά για λουτρική εγκατάσταση στην ευρύτερη περιοχή υπάρχει στο ημερολόγιο του Εβλιγιά Τσελεμπί σχετικά με την επίσκεψή του στην Πρέβεζα το φθινόπωρο του 1670.

Εικ. 4. Εντοπισμός του μνημείο στον αστικό ιστό της Πρέβεζας και η πρόσβαση σε αυτό.
Υπόβαθρο: <https://www.bing.com/maps>

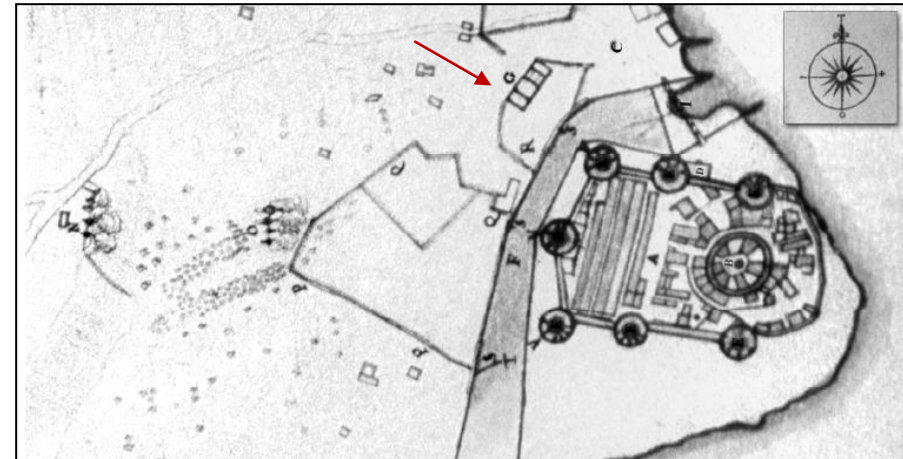
Εικ. 5. Η σχέση-θέση του μνημείο με την ευρύτερη περιοχή. Περιοχή Παλαιοσάραγα.
Υπόβαθρο: <https://www.bing.com/maps>

⁵ Μπαλτά Ε. 2001, 2-7

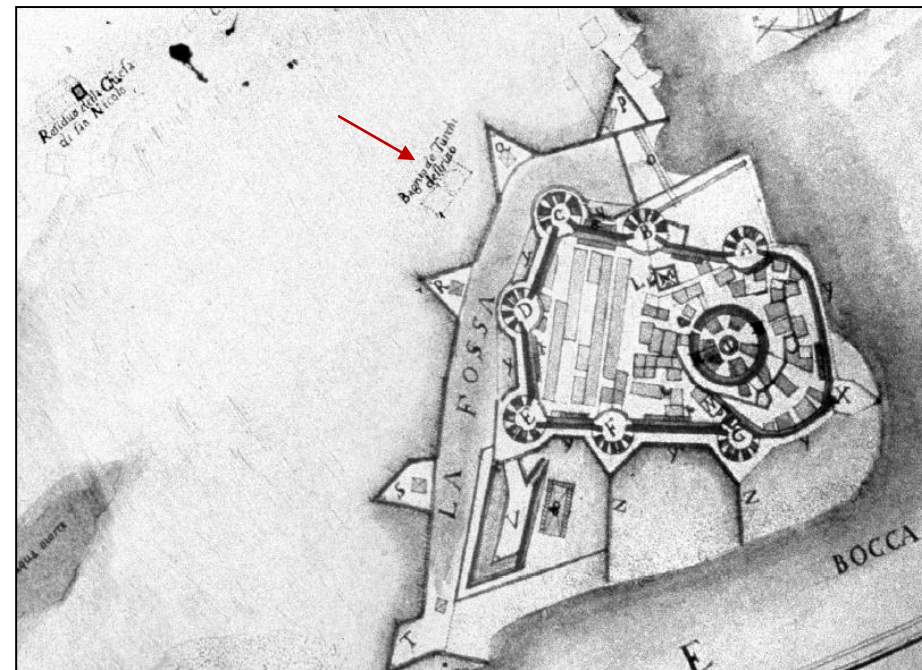
Σύμφωνα με αυτή υπάρχει εκτός του φρουρίου της Μπούκας ένα λουτρό το οποίο την εποχή εκείνη το χαρακτηρίζει ως εγκαταλειμμένο.⁶ Επίσης, πρώτη απεικόνιση αυτών των λουτρικών εγκαταστάσεων διαπιστώνεται από τα χαρακτηριστικά του 17^{ου} αι. Συγκεκριμένα, σε χειρόγραφο του 1684, άγνωστου συντάκτη, αποτυπώνεται κτίριο ορθογωνικής κάτοψης το οποίο αναφέρετε ως λουτρό και φαίνεται να διαχωρίζει κάποιους χώρους. Σύμφωνα με το υπόμνημα του χάρτη πρόκειται για «Il bagno apresso la contrascarpa», δηλαδή για χαμάμ απέναντι από την κοντρασκάρπα.⁷ Σε επόμενη αποτύπωση του Ενετού μηχανικού Giovanni Leonardo Mauro επισημαίνεται επίσης το ίδιο κτίριο ορθογωνικής κάτοψης, πιθανόν με τρούλο όπως μπορούμε να διακρίνουμε, το οποίο αναφέρεται ως «Bagno de Turchi destruto», δηλαδή κατεστραμμένο οθωμανικό λουτρό.⁸ Με την ένταξη των παλαιών απεικονίσεων στην σημερινή τοπογραφία της περιοχής διαπιστώνεται ότι το αναφερόμενο λουτρό των παλαιών χειρογράφων χωροθετείται εντός της περιοχής του πρώην στρατοπέδου Σολωμού και στην θέση των σημερινών Ιαματικών λουτρών προϋπήρχε το κάστρο της Μπούκας.⁹ Μετά τη συνθήκη του Κάρλοβιτς η οποία επέβαλε την κατεδάφιση της περιοχή του κάστρου της Μπούκας πιθανόν και οι λουτρικές εγκαταστάσεις στην περιοχή να καταστράφηκαν. Πριν από αυτές τις εγκαταστάσεις στην περιοχή υπήρχε βρύση ή πηγάδι όπως μπορούμε επίσης να διακρίνουμε σε χαλκογραφία του 1571.¹⁰ Αλλά και αργότερα σε χειρόγραφο σκαρίφημα του 1605 αναφέρεται στη θέση αυτή πηγή.¹¹ Συμπερασματικά προκύπτει, ότι η σημαντικότητα των υδάτων στην περιοχή αυτή ήταν αναγνωρισμένη από αρχαιοτάτων χρόνων.

Έως το 1809 ο Αλή Πασάς διέμενε στο σεράι εντός του κάστρου του Αγ. Αντρέα όπως διαπιστώνεται από την περιγραφή του Leake στο ημερολόγιό του.¹² Έτσι, υποθέτουμε ότι το νέο σαράι κτίστηκε στα 1811 περίπου.¹³ Το παλάτι αυτό αποτελούνταν από συγκρότημα με σάλες, διαμερίσματα για το βεζίρη και τη

φρουρά, χαμάμ, το χαρέμι και τις κουζίνες του.¹⁴ Εξυπηρετούσε ανάγκες διοίκησης, αναψυχής και κατοικίας. Επρόκειτο για ένα μεγάλο συγκρότημα με άρρυθμη μεγαλοπρεπή αρχιτεκτονική όπως συμπεραίνεται από τις περιγραφές. Κατά πάσα πιθανότητα το χαμάμ να χρονολογείται την ίδια εποχή με το σαράι αφού αναφέρετε στις περιγραφές των περιηγητών.

Εικ. 6. Αποτύπωση του κάστρου της Μπούκας. Λεπτομέρεια χειρόγραφου σχεδίου αγνώστου του 1684. Πηγή: Καράμπελας Ν., 2010, 428

Εικ. 7. Αποτύπωση του κάστρου της Μπούκας. Λεπτομέρεια χειρόγραφου σχεδίου του G.L. Mauro του 1685. Πηγή: Καράμπελας Ν., 2010, 428

Εικ. 8. 1571, Χαλκογραφία, COLFO DELLA PREVEZA. Η περί τον Αμβρακικό κόλπο περιοχή και η νήσος Λευκάδα. Πηγή: Καράμπελας, 2006

Τον Οκτώβριο του 1812 την Πρέβεζα επισκέπτεται ο Άγγλος ιατρός Henry Holland.¹⁵ Σε μία από τις περιοδείες του εκείνη την περίοδο επισκέπτεται και το νέο μεγάλο παλάτι του Αλή Πασά.¹⁶ Το περιγράφει ως «μεγάλο και θαυμαστό σεράι για να υμνήσει τη δύναμη του σύγχρονου άρχοντα της Ηπείρου.» Όπως αναφέρει και ο Holland κατά την επίσκεψή του το παλάτι δεν είχε ολοκληρωθεί ακόμα τον Οκτώβριο του 1812. Εντύπωση του κάνει στη γενικότερη μορφολογία του σαραγιού οι βαθιά προεξέχουσες στέγες, οι μακρές σειρές ομοιόμορφων παραθύρων στο πάνω μέρος του κτιρίου και οι ζωγραφιστές διακοσμήσεις στο εσωτερικό του.¹⁷ Οι περιηγητές επίσης αναφέρουν ότι οι εργάτες που δούλευαν για την κατασκευή του παλατιού ήταν αρκετοί και μάλιστα σε εξασθενωμένη κατάσταση.

Επίσης, όπως προκύπτει από το περιηγητικό κείμενο του Δανού αρχαιολόγου Peter O. Brondsted, το νέο σαράι είχε σχεδόν ολοκληρωθεί πριν τις 13 Δεκεμβρίου 1812. Κατά τη δεύτερη επίσκεψή του στην Πρέβεζα έγινε δεκτός από τον Αλή Πασά στα διαμερίσματα του νέου σαραγιού.¹⁸

Μνεία του χαμάμ έκανε στην περιγραφή του ο Άγγλος θεολόγος T. S. Hughes κατά την επίσκεψή του στην Πρέβεζα και στη Νικόπολη το Δεκέμβρη του 1813. Στην περιήγησή του στο σαράι του Αλή Πασά αναφέρει ότι είδε «εξάισια λουτρά, δίπλα στις

⁶ Κοκολάκης Μ., 1987, 237

⁷ Καράμπελας Ν., 2010, 409, 416, 428

⁸ Καράμπελας Ν., 2010, 409-410, 428-429

⁹ Καράμπελας Ν., 2010, 413-414, 433

¹⁰ Επί χάρτου [3] Τίτλος : COLFO DELLA PREVEZA. Η περί τον Αμβρακικό κόλπο περιοχή και η νήσος Λευκάδα, Χαλκογραφία, Καλλιτέχνης : Giovanni Francesco Camocio. 1571

¹¹ Καράμπελας Ν., 2010, 407, 426

¹² Καράμπελας Ν., 2007, 230, 233

¹³ Σύμφωνα με τον Μουστάκη, ο Αλή Πασάς κατασκεύασε το σαράι και το χαμάμ το 1812-13 στη θέση του κατεδαφισμένου κάστρου της Μπούκας. (Μουστάκης Γ., 2002, 279)

¹⁴ Καράμπελας Ν., 2009, 165

¹⁵ Καράμπελας Ν., 2009, 143

¹⁶ Καράμπελας Ν., 2009, 155, 165

¹⁷ Καράμπελας Ν., 2009, 156

¹⁸ Καράμπελας Ν., 2001, 15-24

κουζίνες...». Επίσης, αναφέρει ότι: «Το εξωτερικό του παλατιού ήταν κτισμένο από ξύλο, πάνω σε υπόγειο κτισμένο από πέτρα, βαμμένο με έντονα χρώματα για γενικό αποτέλεσμα, ευχάριστο μεν από κάποια απόσταση, που είχε όμως εκτελεστεί από ντόπιους τεχνίτες χωρίς ιδιαίτερο γούστο στο σχέδιο ή κάποια ιδιαίτερη δεξιότητα».¹⁹

Επίσης, από την εποχή του Αλή Πασά, υπάρχει πηγάδι δίπλα ακριβώς από τον καυστήρα και σε άμεση επαφή με το χαμάμ. Πολύ πιθανόν ο Αλή Πασάς να γνώριζε τη θεραπευτική ιδιότητα των υδάτων της περιοχής.

Όπως προαναφέρθηκε, το 1820, ο γιος του Αλή, Βελής, κατέκαυσε το παλάτι του πατέρα του. Το 1834 ο R. Burgess ο οποίος επισκέφτηκε την Πρέβεζα τότε, αναφέρει στο περιηγητικό του κείμενο ότι το σαράι του Αλή Πασά είναι εγκαταλελειμένο.²⁰ Λίγα θα πρέπει να είναι τα λείψανα των κτιρίων που απέμειναν και μέσα σε αυτά και ο οθωμανικός πυρήνας με το χαμάμ.

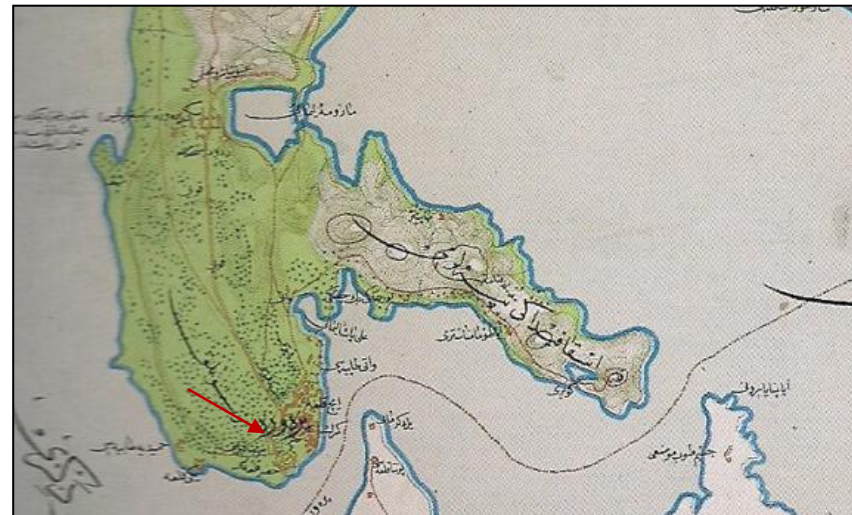
Σε αναφορά του Κάδμιου το 1897, σχετικά με τις πολεμικές επιχειρήσεις που έλαβαν χώρα για την απελευθέρωση της Πρέβεζας από την τούρκικη κατοχή, αναφέρει ότι στη θέση *Παλιοσάραγα* υπήρχε πυροβολείο.²¹ Άρα πρόκειται πλέον για μία θέση με στρατιωτικό χαρακτήρα η σημαντικότητα της οποίας έγκειται στο γεγονός ότι βρίσκεται σε νευραλγικό σημείο, στην είσοδο του κόλπου της Πρέβεζας. Επίσης, σε τούρκικο χάρτη του 1899 του Βιλαετίου των Ιωαννίνων αναφέρει τη λέξη «λουτρό» στην θέση αυτή.

Μια πολύ καλή άποψη για την περιοχή μας δίνετε από φωτογραφία του Φρεντ Μπουασοννά στις 28 Μαΐου 1913. Διακρίνονται το θαλάσσιο προτείχισμα, η θαλάσσια πύλη του σαραγιού που προϋπήρχε, κάποια κτίσματα και ένα φυλάκιο προδίδοντας το στρατιωτικό χαρακτήρα της θέσης αυτής.

Σύμφωνα με το παραχωρητήριο 28.631/12-18-1919, το οποίο βρίσκεται στα αρχεία του Δήμου Πρέβεζας εγγεγραμμένο στα βιβλία μεταγραφών με υπ'αυξ.αρ. 3.254/9-10-37, το δυτικό τμήμα του οικοπέδου 10.862 m² περιήλθε στο Δήμο Πρέβεζας από την Αεροπορία Αμύνης και το δε ανατολικό τμήμα δια παραχωρήσεως επί Τουρκοκρατίας παρά του τουρκικού Δημοσίου (15.000.000 δρχ.). Η συνολική έκταση του οικοπέδου σημειώνεται στο παραχωρητήριο 15.724 m².

Την περίοδο του μεσοπολέμου, αρχές δεκαετίας '30, ιδρύονται εκεί τα Ιαματικά λουτρά του Δήμου. Από το ημερολόγιο του Ιωάννη Μ. Ρέντζου πληροφορούμαστε ότι κατά την περίοδο

δημαρχίας του, το 1930 ο καθηγητής χημείας Ε. Εμμανουήλ εξετάζει την ποιότητα του νερού των Ιαματικών Λουτρών, το οποίο αποδεικνύεται πλούσιο σε υδρόθειο.²² Σήμερα, υπάρχει πινακίδα αναρτημένη στην είσοδο των Ιαματικών Λουτρών με την ανάλυση του καθηγητή Εμμανουήλ. Το χαμάμ λειτούργησε ως το 1940.²³

Εικ.9. Απόσπασμα τουρκικού στρατιωτικού χάρτη του 1900 όπου επισημαίνεται και αναφέρει τη θέση των τουρκικών λουτρών. Πηγή: Καράμπελας και Μαμαλούκος 1994,NP_29

Εικ. 10. 1913. Φωτογραφία του Φρεντ Μπουασοννά. Διακρίνονται το θαλάσσιο προτείχισμα, η θαλάσσια πύλη του σαραγιού που προϋπήρχε, κάποια κτίσματα και ένα φυλάκιο προδίδοντας το στρατιωτικό χαρακτήρα της θέσης αυτής. Πηγή: Καράμπελας, 2005

¹⁹ Καράμπελας Ν., 2005, 96

²⁰ Καράμπελας Ν., 2011, 170, 172

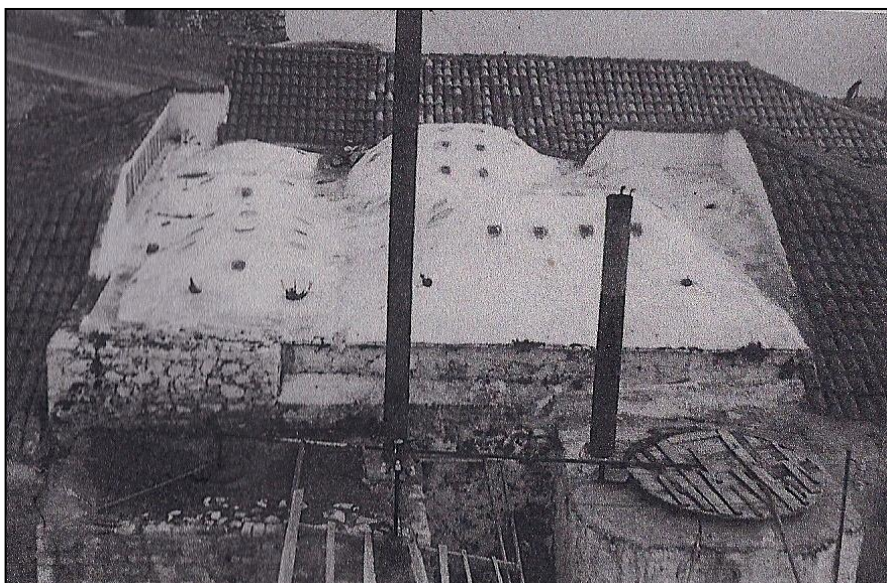
²¹ Κάδμιος, 48-51, 55

²² Ρέντζος Ι., 2014, 408

²³ Μουστάκης Γ., 2002, 279

Εικ. 11. 1955 περίπου. Τα Ιαματικά Λουτρά του δήμου Πρέβεζας.

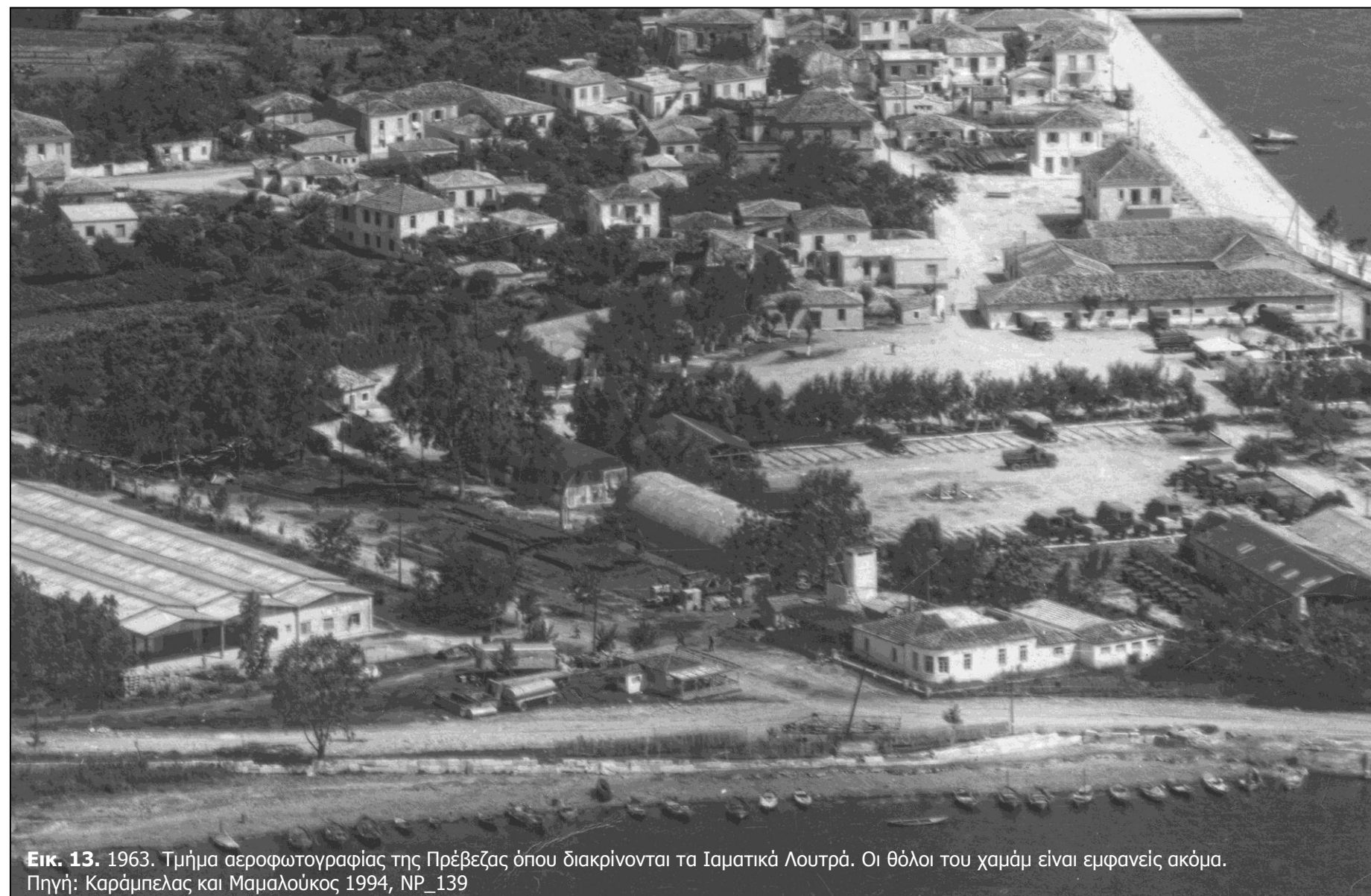
Εικ. 12. 1957. Άποψη των θόλων και των Στεγών των Ιαματικών λουτρών του Δήμου. Πηγή: Αρχείο Τεχνικών Υπηρεσιών Δήμου Πρέβεζας

Εικ. 12. Πρώτη Δεκαετία του 1950. Πηγή: Έκδοση ΔΕΛΤΑ (Διακάκης), Φωτογραφία του Θεόδωρου Νικάκη.

Στις αρχές της δεκαετία του '50 επί δημαρχίας Ιων. Μουστάκη πραγματοποιήθηκαν εργασίες για την ανακαίνιση των λουτρικών εγκαταστάσεων. Ο τοπικός τύπος το 1952 αναφέρει: «*Θειούχα ραδιενεργά Ιαματικά Λουτρά Πρεβέζης, Ανακαινισθέντα πολυτελώς ήρχισαν να λειτουργούν κανονικώς*». Σε φωτογραφία του 1955 μπορούμε να διακρίνουμε τα νέα κτίρια των ιαματικών λουτρών και τον υδατόπυργο. Λίγο αργότερα, το 1957 η Επιτροπή Δήμων και Κοινοτήτων ζητά από το Δήμο Πρέβεζας φωτογραφικό αρχείο και στοιχεία σχετικά με το έργο «*Ιαματικά Λουτρά Παλιοσάραγα*» έτσι ώστε να μπορέσει να χρηματοδοτήσει τις εργασίες που πραγματοποιήθηκαν.

Σημαντική ιστορική τεκμηρίωση για το οθωμανικό χαμάμ υπάρχει στα *Απαντα* του Ηλία Βασιλά. Ο Η. Βασιλάς σε δημοσίευσμά του το 1978 αναφέρει ότι οι δημοτικοί άρχοντες του τόπου επιθυμούν να απομακρυνθούν οι στρατιωτικές βάσεις από τα Παλιοσάραγα και στη θέση αυτή να δημιουργηθεί πάρκο πρασίνου. Επισημαίνει επίσης ότι στη θέση αυτή υπάρχουν θειούχα ιαματικά λουτρά και χαμάμ. «*Ήταν χαμάμια για τους Τούρκους αξιωματικούς προ του 1912.*»²⁴ Σε επόμενο δημοσίευσμά του ο Η. Βασιλάς αναφέρει ότι στο χαμάμ το οποίο σώζεται μέχρι και σήμερα,²⁵ ο Αλή πασάς έκανα το λουτρό του και εν συνεχεία

Εικ. 13. 1963. Τμήμα αεροφωτογραφίας της Πρέβεζας όπου διακρίνονται τα Ιαματικά Λουτρά. Οι θόλοι του χαμάμ είναι εμφανείς ακόμα. Πηγή: Καράμπελας και Μαμαλούκος 1994, ΝΡ_139

²⁴ Βασιλάς Η., 183

²⁵ Εννοεί το 1982

Εικ. 14. 2015. Αεροφωτογραφία της Πρέβεζας στη θέση Παλαιοσάραγα. Πηγή: <http://www.geotagaeroview.com>

έμπαινε σε βάρκα και από θαλάσσια πύλη όπου υπήρχε εκεί έκανε του θαλάσσιους περιπάτους του.²⁶

Σε μεταπολεμική αεροφωτογραφία της πόλης της Πρέβεζας το 1963, διακρίνονται οι εγκαταστάσεις των Ιαματικών λουτρών. Τα νέα κτίρια έχουν περικλείσει τον οθωμανικό πυρήνα του οποίου διακρίνεται οι θόλοι.

Στις τελευταίες επεμβάσεις στο μνημείο συγκαταλέγεται και η τοποθέτηση στέγης από λαμαρίνα πάνω από τη θολωτή κάλυψη του χαμάμ, προφανώς για λόγους προστασίας.

Τα τελευταία χρόνια τα Ιαματικά λουτρά του Δήμου λειτουργούν τους θερινούς μήνες όπου αρκετοί δημότες αλλά και τουρίστες επισκέπτονται τις εγκαταστάσεις. Σήμερα, την ευθύνη για τη λειτουργία του χώρου την έχει ο ίδιος ο Δήμος. Κατόπιν αξιολόγησης της υφιστάμενης κατάστασης των εγκαταστάσεων συμπεραίνεται ότι χρήζουν ανακαίνιση προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις σύγχρονες ανάγκες του Δήμου. Σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν ο Δήμος Πρέβεζα αποφάσισε την αποκατάσταση του οθωμανικού πυρήνα και την βελτίωση των λουτρικών εγκαταστάσεων.

Για το αρχαίο χαμάμ το οποίο είναι πλέον σήμερα ενσωματωμένο στις υπόλοιπες εγκαταστάσεις δεν υπάρχει συγκεκριμένο Φ.Ε.Κ. κήρυξης. Σύμφωνα με τον ισχύον αρχαιολογικό νόμο 3028/2002 και το άρθρο 6 περί *Διακρίσεις ακινήτων μνημείων- Χαρακτηρισμός*, τα αρχαία ακίνητα μνημεία

Εικ. 15. 2015. Ο αύλειος χώρος στα Ιαματικά Λουτρά όπου και το παλιό πηγάδι (πάνω) και ο παλιός καυστήρας (δεξιά) ο οποίος πλέον δεν χρησιμοποιείται.

χρονολογούνται μέχρι το 1830 και προστατεύονται από το νόμο χωρίς να απαιτείται η έκδοση οποιασδήποτε διοικητικής πράξης. Αρμόδια σήμερα για τη διατήρηση, τη συντήρηση, την προστασία, την ανάδειξη και την εν γένει μέριμνα εφαρμογής της ισχύουσας νομοθεσίας περί προστασίας του οθωμανικού πυρήνα των Ιαματικών Λουτρών Δήμου Πρέβεζας είναι η Εφορεία Αρχαιοτήτων Πρέβεζας του Υπουργείου Πολιτισμού.

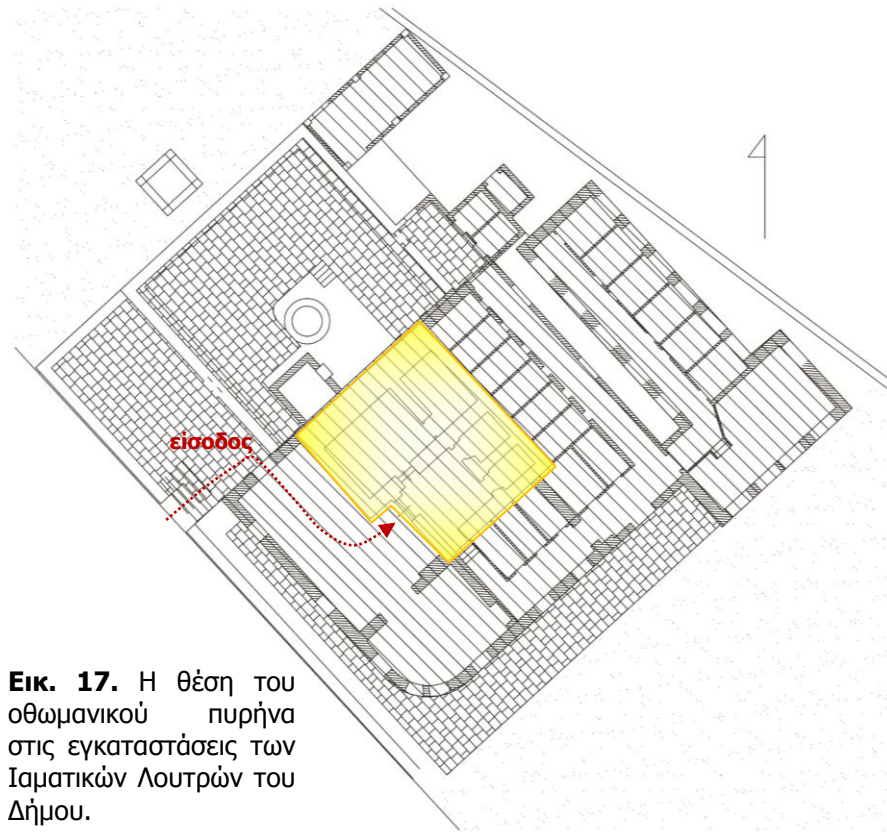

Εικ. 16. 2015. Εξωτερικές απόψεις των Ιαματικών Λουτρών Δήμου Πρέβεζας.

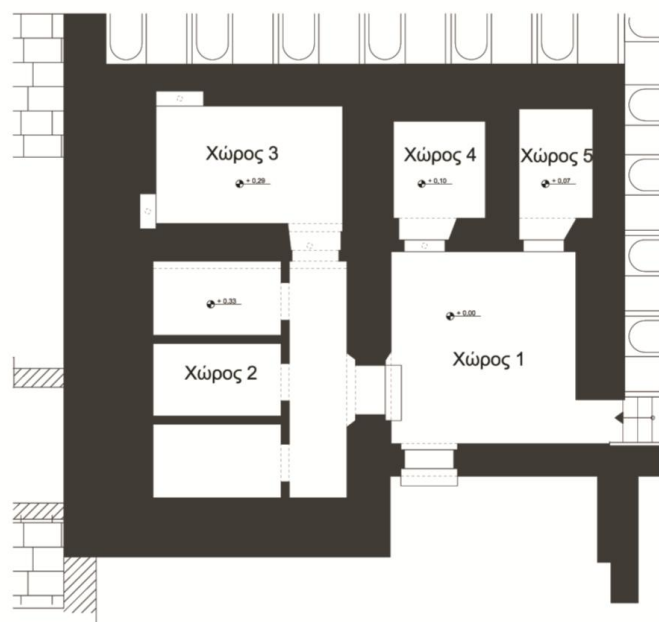
²⁶ Βασιλάς Η., 201

3. Αρχιτεκτονική ανάλυση και τεκμηρίωση

3.1. Περιγραφή του μνημείου

Εικ. 17. Η θέση του οθωμανικού πυρήνα στις εγκαταστάσεις των Ιαματικών Λουτρών του Δήμου.

Εικ. 18. Η κάτοψη του χαμάμ

Εικ. 19. Το αψιδωτό άνοιγμα της εισόδου στον οθωμανικό πυρήνα.

Πρόκειται για ένα κτίριο ορθογωνικής κάτοψης το οποίο διαμορφώνεται με 5 χώρους. Το μνημείο είναι ενσωματωμένο στις σύγχρονες λουτρικές εγκαταστάσεις των Ιαματικών Λουτρών του Δήμου και δεν είναι εμφανές εξωτερικά.

Με πρόσβαση λοιπόν εσωτερικά από τις εγκαταστάσεις των Ιαματικών Λουτρών συναντάμε τον οθωμανικό πυρήνα. Η είσοδος γίνεται από αψιδωτό άνοιγμα στην πρώτη κεντρική αίθουσα του χαμάμ (χώρος 1). Το δάπεδο του κεντρικού αυτού χώρου είναι υπερυψωμένο κατά 0.25 m. από τη στάθμη της εισόδου και καλύπτεται με σύγχρονα κεραμικά πλακίδια.

Από τη δυτική πλευρά του χώρου αυτού υπάρχει πρόσβαση από αψιδωτό άνοιγμα στο χώρο 2 εσωτερικών διαστάσεων 4.40x3.60 m. υπερυψωμένο κατά 0.33 m. από το χώρο 1. Σε επαφή με το χώρο 2 υπάρχει πρόσβαση στο χώρο 3 εσωτερικών διαστάσεων 2.18x3.45 m. Σε αυτή την αίθουσα εντοπίζονται δύο εσοχές αψιδωτής μορφής, στην ανατολική και βόρεια πλευρά της. Το δάπεδο των χώρων αυτών καλύπτεται με μαρμάρινα πλακίδια.

Από το χώρο 1, στη βορειοανατολική πλευρά της κεντρικής αίθουσας, υπάρχουν δύο αρκετά μικροί χώροι. Οι διαστάσεις τους μαρτυρούν ότι η χρήση των χώρων αυτών πρέπει να ήταν αρκετά προσωπική. Πιθανόν να είχαν χαρακτήρα αποδυτηρίου. Το δάπεδο των χώρων αυτών είναι επικαλυμμένο με μαρμάρινα πλακίδια. Από δοκιμαστική τομή που πραγματοποιήθηκε στο χώρο εντοπίστηκε και άλλο ένα ακόμη δάπεδο από έγχρωμο κεραμικό πλακίδιο. Το αρχικό δάπεδο του χαμάμ βρίσκεται κάτω από αυτή τη φάση όπως διαπιστώθηκε από τη δοκιμαστική τομή στο χώρο 5.

Εικ. 21. Δοκιμαστική τομή δαπέδου που πραγματοποιήθηκε στο χώρο 5

Εικ. 22. Λεπτομέρεια θόλου διπλής καμπυλότητας.

Άνοιγμα το οποίο οδηγεί στις λουτρικές εγκαταστάσεις από το χώρο 1 στην ανατολική του πλευρά πιθανόν να είναι μεταγενέστερο καθώς διαφέρει από τα υπόλοιπα ανοίγματα που οδηγούν στις άλλες αίθουσες του χαμάμ.

Τους χώρους του χαμάμ στεγάζουν θολωτές κατασκευές διπλής καμπυλότητας. Από το στεφάνι, που είναι η πρώτη ζώνη, μετά στη δεύτερη ζώνη αλλάζει η γραμμή χάραξης των θόλων. Οι θόλοι δεν είναι ούτε ημικυλινδρικοί ούτε ημισφαιρικοί ακριβώς, αλλά έχουν αυτό το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό το οποίο υποδηλώνει τις επιρροές από τα δυτικά πρότυπα της εποχής.

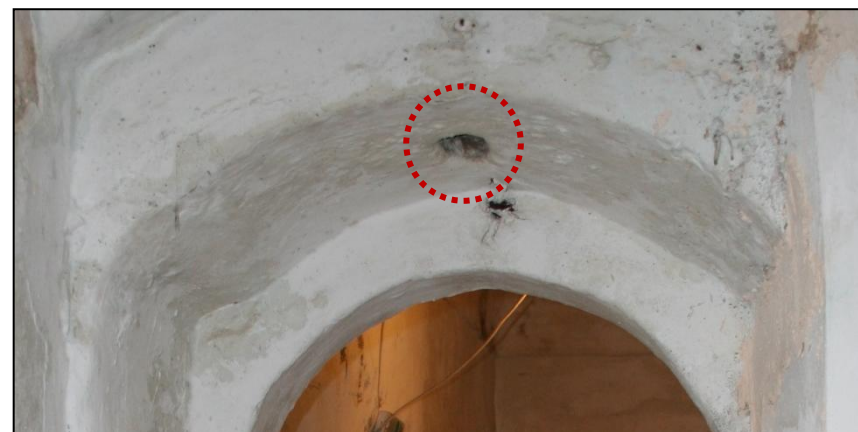

Εικ. 23. Φωτιστικές θυρίδες. Επάνω, άποψη από εσωτερικά του θόλου, στη μέση άποψη από εξωτερικά και κάτω λεπτομέρεια όπου διακρίνονται τα σπασμένα τζαμλίκια και οι κατά καιρούς επεμβάσεις.

Οι χώροι είναι τυφλοί με μοναδική δίοδο του φωτός από τις φωτιστικές θυρίδες των θόλων. Οι φωτιστικές θυρίδες είναι τετράγωνης διατομής και έκλειναν με τζάμι. Η διάταξή τους στους θόλους είναι σταυροειδής και προσαρμόζεται στην γεωμετρία κάθε θόλου ξεχωριστά.

Εντοιχισμένοι στους τοίχους υπάρχουν αεραγωγοί κυκλικής διατομής με διάμετρο 0,10-0,11 m. Πρόκειται για ένα σύστημα από κεραμικούς σωλήνες. Αυτοί εντοπίζονται στις θύρες των χώρων καθώς και στις εσοχές του χώρου 3. Πιθανόν να εντοπίζονται και σε άλλες θέσεις, οι οποίες θα αποκαλυφθούν με την ολική απομάκρυνση των σύγχρονων επιχρισμάτων και πλακιδίων.

Συνήθως, οι τοιχοποιίες ήταν διακοσμημένες με έγχρωμα σχέδια ανάγλυφα ή εμπίεστα στα κονιάματα.²⁷ Από δειγματοληπτική τομή που πραγματοποιήθηκε στο μνημείο στο χώρο 2, εντοπίστηκαν ίχνη χρώματος επί του ιστορικού κονιάματος το οποίο δηλώνει πιθανή διακόσμηση.

Εικ. 24. Επάνω, εντοιχισμένος αεραγωγός στο άνοιγμα της πόρτας. Κάτω, άποψη αεραγωγού από τη στέγη.

Εικ. 25. Ίχνη χρώματος τα οποία εντοπίστηκαν κατόπιν δοκιμαστικών τομών στην τοιχοποιία του μνημείου.

²⁷ Κανετάκη Ε., 2001, 19

Εικ. 26. Η στέγη από λαμαρίνα που καλύπτει τους θόλους εξωτερικά

Εικ. 27. Επεμβάσεις από τσιμέντο που έχουν επικαλύψει τους θόλους και έχουν προκαλέσει παθογένειες στο μνημείο. Τα κεραμίδια αποτελούν μπάζα τα οποία απομακρύνθηκαν κατά τις εργασίες καθαρισμού τις στέγης γιατί δεν ανήκαν στο μνημείο.

Εξωτερικά, οι θόλοι δεν είναι εμφανείς καθώς έχει προστεθεί μεταγενέστερα στέγαση από λαμαρίνα. Οι θόλοι έχουν αλλοιωθεί αρκετά καθώς έχουν επικαλυφθεί με σύγχρονο γκρο μπετόν το οποίο πιθανόν να έγινε για να αντιμετωπίσει στατικά προβλήματα. Παρά ταύτα όμως, το πρόβλημα εντάθηκε καθώς εντοπίζονται αρκετές ρωγμές στο μπετόν και οι τρούλοι επιβαρύνονται με επιπλέον φορτίο. Από το παλιό φωτογραφικό αρχείο διαπιστώνεται ότι οι θόλοι ήταν εμφανείς. Δυστυχώς δεν έχουν εντοπιστεί στοιχεία τα οποία να δηλώνουν αν υπήρχε κάποια επιπλέον κάλυψη στη στέγη (π.χ. κεραμίδια, φύλλα μολύβδου).

Σε άμεση γειτνίαση με το χαμάμ εξωτερικά υπήρχε η δεξαμενή η οποία τροφοδοτούνταν με καύσιμη ύλη ώστε να παρέχει την απαραίτητη θερμοκρασία στο χαμάμ. Συμπεραίνεται λοιπόν ότι οι χώροι 2 και 3 ήταν και οι θερμότεροι χώροι του χαμάμ. Η θερμότητα κυκλοφορούσε μέσω των αεραγωγών στην τοιχοποιία και έτσι θερμαινόταν οι χώροι. Εξωτερικά κατέληγαν στην στέγη σε στόμια διαφυγής του ατμού τα οποία εντοπίστηκαν στους θόλους.

3.2. Τυπολογική ανάλυση

Η τυπική διάρθρωση των χώρων στα χαμάμ είχε ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση συγκεκριμένων αρχιτεκτονικών τύπων. Οι διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται σχετίζονται άμεσα με τη στατική επίλυση μεταβίβασης των φορτίων των θόλων, κυρίως μέσω σφαιρικών λοφίων, ημιχωνίων ή ζώνης περσικών τριγώνων και βοηθούν στη χρονική τοποθέτηση των κτισμάτων.²⁸

Στο συγκεκριμένο, πρόκειται για ένα μικρό ιδιωτικό χαμάμ αρχές 18^{ου} αι. επηρεασμένο από τα δυτικά πρότυπα της εποχής. Η τυπολογική διάταξη των χώρων του χαμάμ είναι αρκετά απλή και τυπική. Υπάρχει η κεντρική αίθουσα (χώρος 1) στην οποία γίνεται και η είσοδος στο χώρο. Η παράταξη των υπόλοιπων χώρων γίνεται γύρω από την κεντρική αυτή αίθουσα. Πιθανόν, ο χώρος 2 και 3 να ήταν και οι θερμότεροι χώροι καθώς είναι σε επαφή με τον παλιό καυστήρα, ενώ οι χώροι 4 και 5, μικρότερων διαστάσεων να είχαν κάποια βοηθητική ατομική χρήση όπως προαναφέραμε.

3.3. Μορφολογική ανάλυση

Στη σημερινή του μορφή ο εσωτερικός χώρος του χαμάμ διατηρεί τα γενικά μορφολογικά του χαρακτηριστικά. Χαρακτηριστική είναι η λιτότητα της αρχιτεκτονικής μορφολογίας το οποίο δικαιολογείται από το γεγονός ότι πρόκειται για ένα επαρχιακό μνημείο, μικρών διαστάσεων και ιδιωτικής χρήσης.

Τα μόνα στοιχεία στα οποία εκφράζεται η διάθεση για διακόσμηση αφορούν τους θόλους με τη διπλή καμπυλότητα και τη σταυροειδή διάταξη των φωτιστικών θυρίδων σε αυτούς. Ιδιαίτερα οι φωτιστικές θυρίδες αποτελούν μορφολογικό γνώρισμα των οθωμανικών λουτρών.

Εικ. 28. Διάταξη φωτιστικών θυρίδων στο χώρο 2.

²⁸ Κανετάκη Ε., 2001, 16

Οι θύρες εισόδου στους χώρους του κτιρίου διαμορφώνονται με αψιδωτό υπέρθυρο το οποίο τονίζεται με ελαφριά εσοχή στην τοιχοποιία.

Οι εσωτερικές όψεις του χαμάμ διαμορφώνονται από την ημιλαξευτή αργολιθοδομή, η οποία επιχρίεται. Τα διαθέσιμα υλικά της περιοχής είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τις τεχνικές κατασκευής και έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην αρχιτεκτονική προσέγγιση και τις μεθόδους που ακολουθήθηκαν για την κατασκευή του κτιρίου και όλα αυτά αντανακλούνται στην μορφολογία του μνημείου.

Από δοκιμαστικές τομές που πραγματοποιήθηκαν στην τοιχοποιία εντοπίστηκε χρώμα επί των επιχρισμάτων το οποίο δηλώνει ότι πιθανόν υπήρχαν διακοσμητικά σχέδια να στολίζουν τους τοίχους όπως προαναφέρθηκε (εικ. 25).

Παρόλα αυτά, οι μεταγενέστερες προσθήκες και η κακή κατάσταση διατήρησης του μνημείου τείνουν να αλλοιώσουν τη μορφολογική του ενότητα. Στις επεμβάσεις αυτές συγκαταλέγεται γενικότερα η ενσωμάτωση των σύγχρονων λουτρικών εγκαταστάσεων, η τοποθέτηση πλακιδίων στα δάπεδα και στους τοίχους της κεντρικής αίθουσας, η διάνοιξη ανοίγματος την ανατολική πλευρά της κεντρικής αίθουσας και η προσθήκη τοιχοποιιών στο *χώρο 1*. Εξωτερικά, η προσθήκη της στέγης από λαμαρίνα δεν αναδεικνύει τους θόλους.

3.4. Κατασκευαστική δομή

3.4.1. Κατασκευαστικά στοιχεία

Η ανωδομή του κτιρίου αποτελείται από τον κατακόρυφο φέρων οργανισμό (φέρουσα τοιχοποιία) με τα τοξωτά θυρώματα και την επιστέγαση των χώρων με θόλους με φωτιστικές θυρίδες, εσωτερικά και εξωτερικά. Το αρχικό δάπεδο βρίσκεται σε χαμηλότερη στάθμη από το σημερινό καθώς υπάρχουν φάσεις επεμβάσεων. Η τοιχοποιία του οθωμανικού πυρήνα αποτελεί χαρακτηριστική της εποχής της. Οι τοιχοποιίες του οθωμανικού πυρήνα είναι κατασκευασμένες με εγχόρηγη αργολιθοδομή επιμελώς δομημένη. Οι καλοκτισμένες τοιχοποιίες του κτιρίου, κατοχυρώνουν την στατική τους επάρκεια λόγω του πάχους τους και του ισχυρού συνδετικού κονιάματος. Το αρμολόγημα στους κατακόρυφους και οριζόντιους αρμούς γίνεται με κονίαμα δομής και το πάχος του κυμαίνεται 3-5 χιλ. ώστε να ενισχύει τη συνοχή της κατασκευής. Κατά τόπους, στη δομή της τοιχοποιίας υπάρχουν παρεμβλλόμενα βύσματα από μικρούς λίθους, βότσαλα και πλινθία. Εσωτερικά όπως οι τοιχοποιίες επιχρίονται με κονίαμα. Η επίχριση είναι αρκετά επιμελημένη όπως διακρίνεται από τα

Εικ. 29. Τμήμα τοιχοποιίας του μνημείου όπου μπορούμε να διακρίνουμε την ημιλαξευτή αργολιθοδομή. Στο κονίαμα είναι διακριτά μικρά κεραμικά στοιχεία και βότσαλα. Επίσης έχουν γίνει μεταγενέστερες προσθήκες από οπτόπλινθους.

Εικ. 30. Δοκιμαστική τομή η οποία πραγματοποιήθηκε με την αφαίρεση σύγχρονου κεραμικού πλακιδίου από την τοιχοποιία του χώρου 1 ώστε να ανιχνευθεί η δομή την τοιχοποιίας του μνημείου. Κάτω από το μεταγενέστερα τσιμεντοκονιάμα, εντοπίστηκε το κονίαμα επικάλυψης και το κάτω από αυτό η αργολιθοδομή.

σωζόμενα τμήμα και πιθανόν να είχε και διακοσμητικά σχέδια με χρώμα.

Οι θόλοι είναι κατασκευασμένοι από πλινθοδομή και είναι επιχρισμένοι. Η χρήση ισχυρού κονιάματος διατήρησε τους θόλους ως σήμερα, αλλά οι μεταγενέστερες επεμβάσεις με κονιάματα τσιμεντοκονίας έχουν επιβαρύνει τη στατικότητά τους. Το

Εικ. 31. Με την αποδόμηση των σύγχρονων τσιμεντοκονιών μπορούμε να διακρίνουμε την πλινθοδομή των θολωτών κατασκευών.

σύστημα αντιστήριξης των ωθήσεων των θόλων είχε κατασκευαστεί ώστε να μεταφέρονται τα φορτία στις τοιχοποιίες του κτιρίου.

3.4.2. Υλικά κατασκευής

Όσον αφορά την κατασκευή, οι τοιχοποιίες του χαμάμ είναι κατασκευασμένες από λιθοδομή από ημιλαξευτούς ασβεστόλιθους και επιχρίονται από ένα ισχυρό ασβεστοκονίαμα. Όσον αφορά το πάχος των τοιχοποιιών είναι περίπου 0.70m.

Όσον αφορά την πέτρα συναντάμε δύο είδη. Κατά πλείστον έχει χρησιμοποιηθεί ο ασβεστόλιθος της περιοχής. Ενδιάμεσα όμως από αυτόν στη λιθοδομή, συναντάμε και έναν

τύπο αμμόπετρας. Εντός της δομή του τοίχου επίσης συναντάμε πλίνθους, κεραμίδια αλλά και βότσαλα.

Η θολοδομία του κτιρίου είναι κατασκευασμένη εξ' ολοκλήρου από πλίνθους. Ως κονίαμα δομής στην κατασκευή των τόξων και των θόλων έχει χρησιμοποιηθεί ασβεστοκονίαμα. Άγνωστος παραμένει ο τρόπος στέγασής τους εξωτερικά.

Ως συνδετικό υλικό χρησιμοποιήθηκε ισχυρό ασβεστοκονίαμα όπως προαναφέρθηκε. Η ποιότητά του προδίδει και το λόγο για τον οποίο η υφιστάμενη κατάσταση διατήρησης των τοιχοποιιών με το πέρασμα των αιώνων είναι αρκετά ικανοποιητική. Παρατηρώντας τα συστατικά του κονιάματος, διακρίνεται η χρήση αδρανών από την περιοχή. Τα βότσαλα και τα κεραμικά είναι χαρακτηριστικά. Οι επιφάνειες του χαμάμ όπως επίσης προαναφέρθηκε επιχρίονται. Το επίχρισμα είναι και αυτό ασβεστοκονίαμα πολύ καλής ποιότητας. Δυστυχώς σήμερα το παλιό επίχρισμα έχει επικαλυφθεί με σύγχρονες επεμβάσεις.

3.4.3. Δειγματοληψία κονιαμάτων

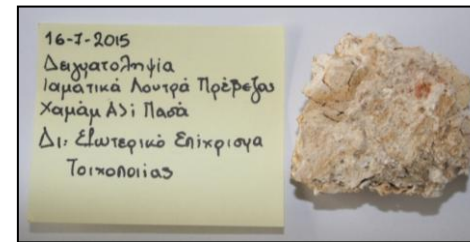
Για την επιστημονικά τεκμηριωμένη αποκατάσταση των προβλημάτων που παρατηρούνται στο δομικό υλικό του μνημείου πραγματοποιήθηκε ορυκτολογική ανάλυση των δειγμάτων των κονιαμάτων τόσο του συνδετικού δομικού κονιάματος όσο και του επιχρίσματος. Η ορυκτολογική ανάλυση πραγματοποιήθηκε στο διαπιστευμένο εργαστήριο «ΛΙΘΟΣ» (πρώην Ι.Γ.Μ.Ε. Αθηνών). Η δειγματοληψία πραγματοποιήθηκε στις 16-17-2015 και λήφθηκαν δύο δείγματα:

- το δείγμα Δ1 το οποίο αποτελεί τμήμα από το εσωτερικό επίχρισμα της τοιχοποιίας του χαμάμ και
- το δείγμα Δ2 το οποίο αποτελεί τμήμα από το δομικό κονίαμα μεταξύ των λίθων της τοιχοποιίας του χαμάμ.

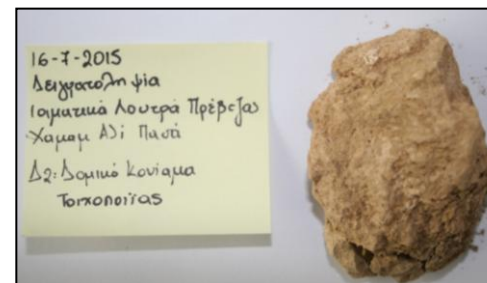
Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ορυκτολογικής ανάλυσης των κονιαμάτων, το εσωτερικό επίχρισμα της τοιχοποιίας του χαμάμ είναι ασβεστοκονίαμα το οποίο αποτελείται από θραύσματα αδρανών, όπου ποικίλουν τόσο ως προς την σύστασή τους, όσο και προς την κοκκομετρική τους διαβάθμιση. Το συνδετικό υλικό που συγκρατεί τα αδρανή υλικά είναι ασβεστοτικής κυρίως σύστασης. Η κονία (το συνδετικό υλικό) παρουσιάζει πολύ υψηλό πορώδες, ενώ εμφανίζεται αρκετά διαβρωμένη.

Το δομικό κονίαμα μεταξύ των λίθων της τοιχοποιίας του χαμάμ είναι και αυτό ασβεστοκονίαμα το οποίο αποτελείται από ελάχιστα θραύσματα αδρανών. Το συνδετικό υλικό που συγκρατεί τα αδρανή υλικά είναι ασβεστοτικής κυρίως σύστασης. Τα αδρανή

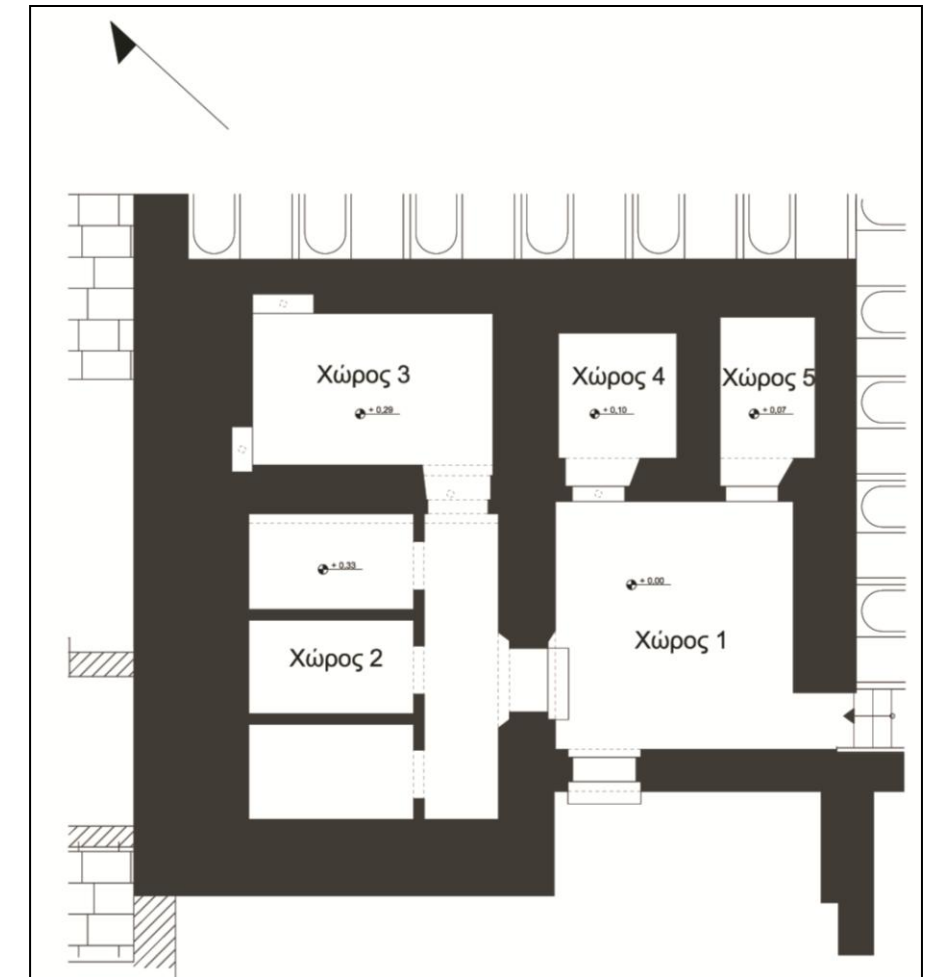
που παρατηρούνται μέσα στο δείγμα είναι θραύσματα από ορυκτό του σιδήρου. Η κονία παρουσιάζει πολύ υψηλό πορώδες, ενώ εμφανίζεται αρκετά διαβρωμένη. Τα παραπάνω τεκμηριώνονται αναλυτικά στην επισυναπτόμενη ορυκτολογική μελέτη.

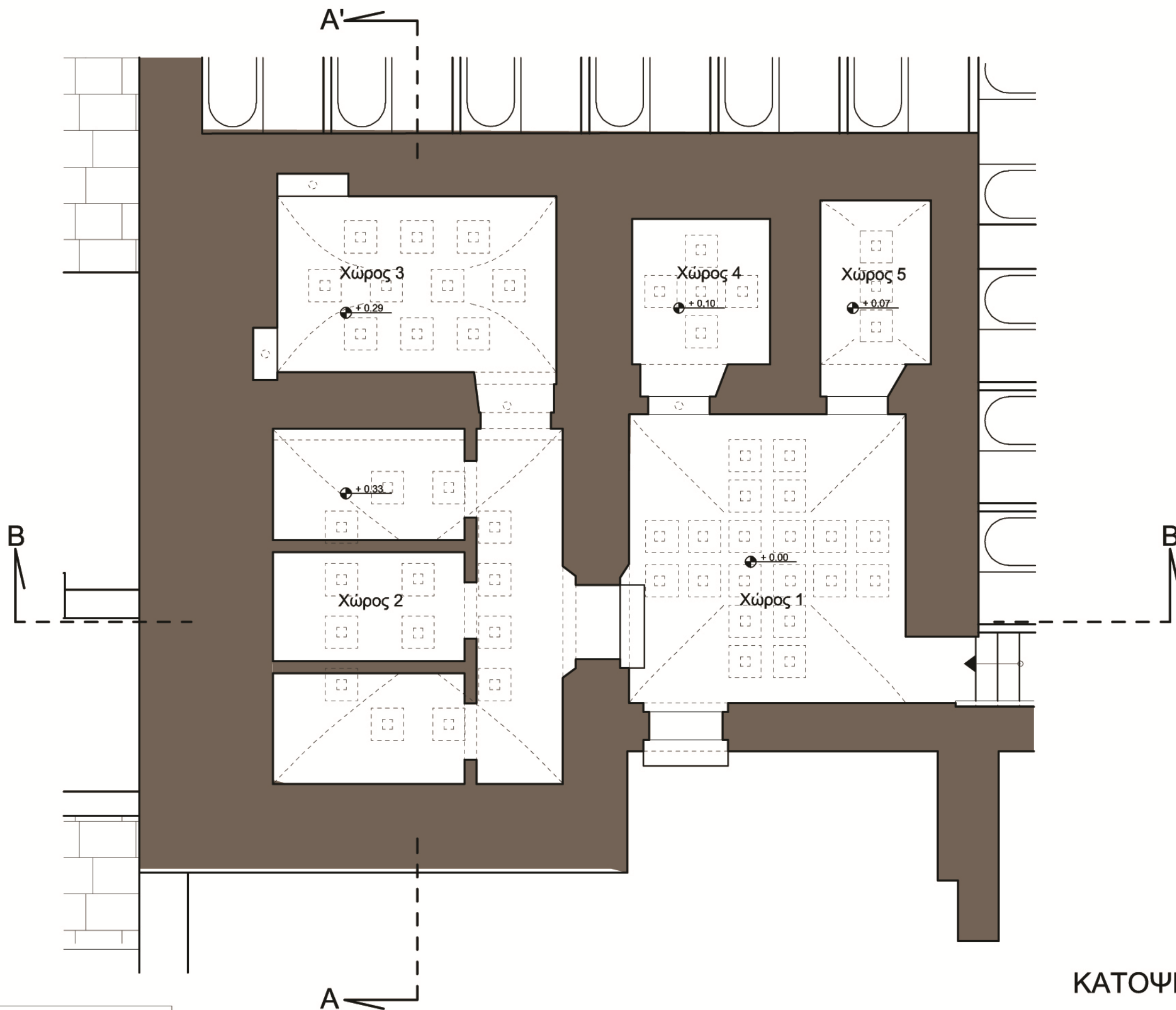
Εικ. 32. Φωτογραφική τεκμηρίωση δείγματος Δ1 και σημείου δειγματοληψία από το Χαμάμ Αλή Πασά.

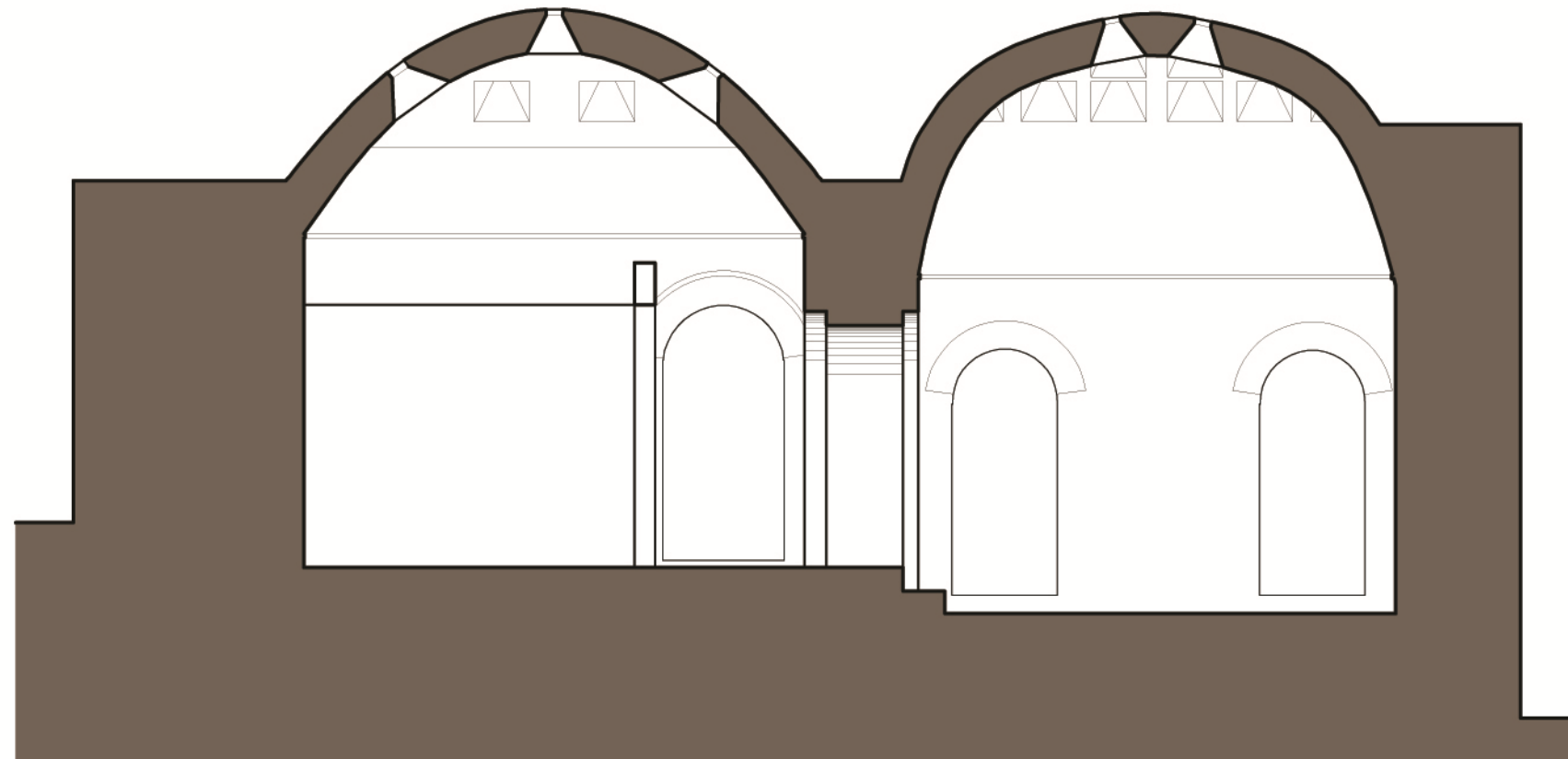
Εικ. 33. Φωτογραφική τεκμηρίωση δείγματος Δ2 και σημείου δειγματοληψία από το Χαμάμ Αλή Πασά.

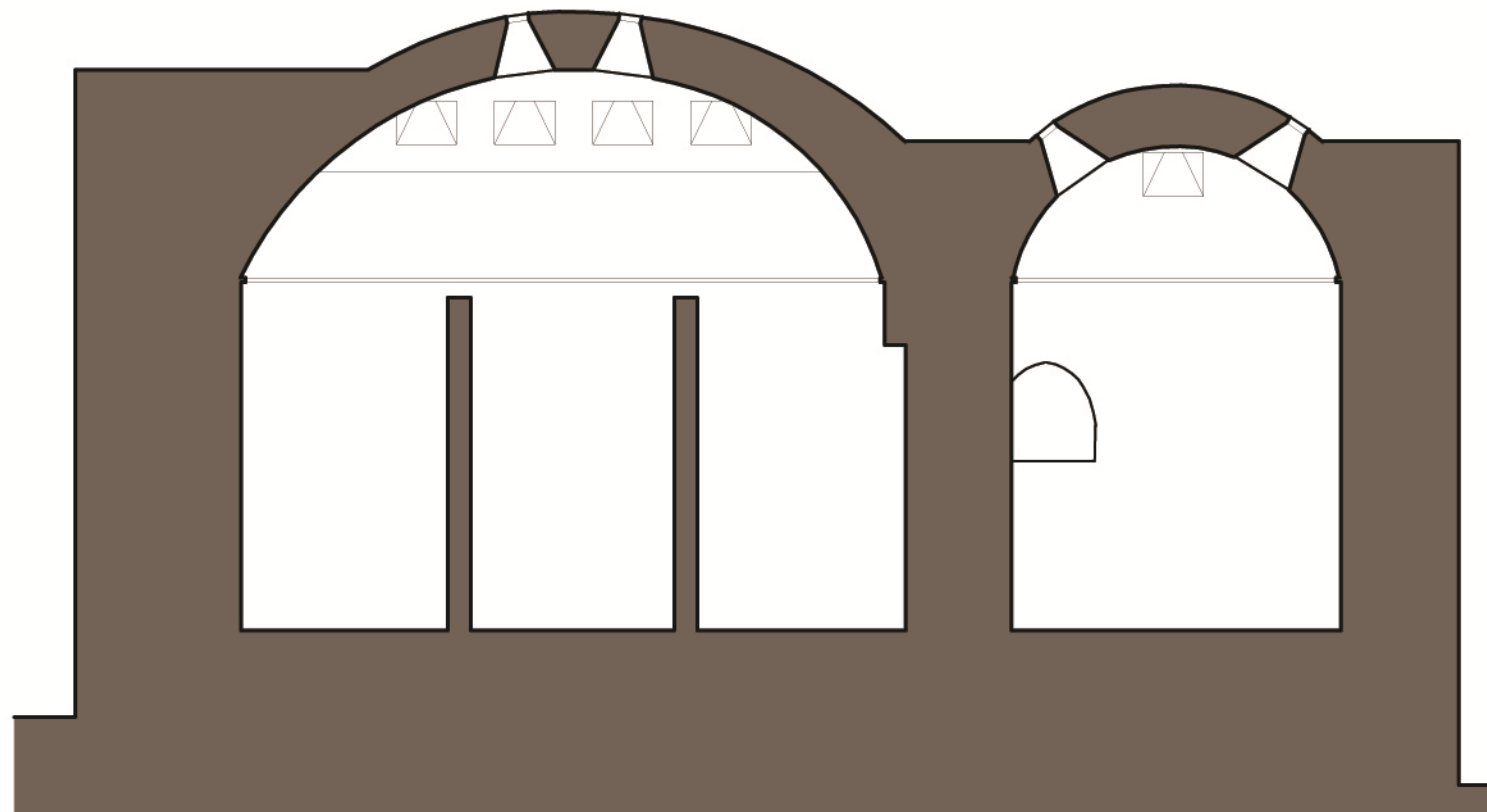
Εικ. 34. Σημείο δειγματοληψία δειγμάτων Δ1 και Δ2.

ΚΑΤΟΨΗ
ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

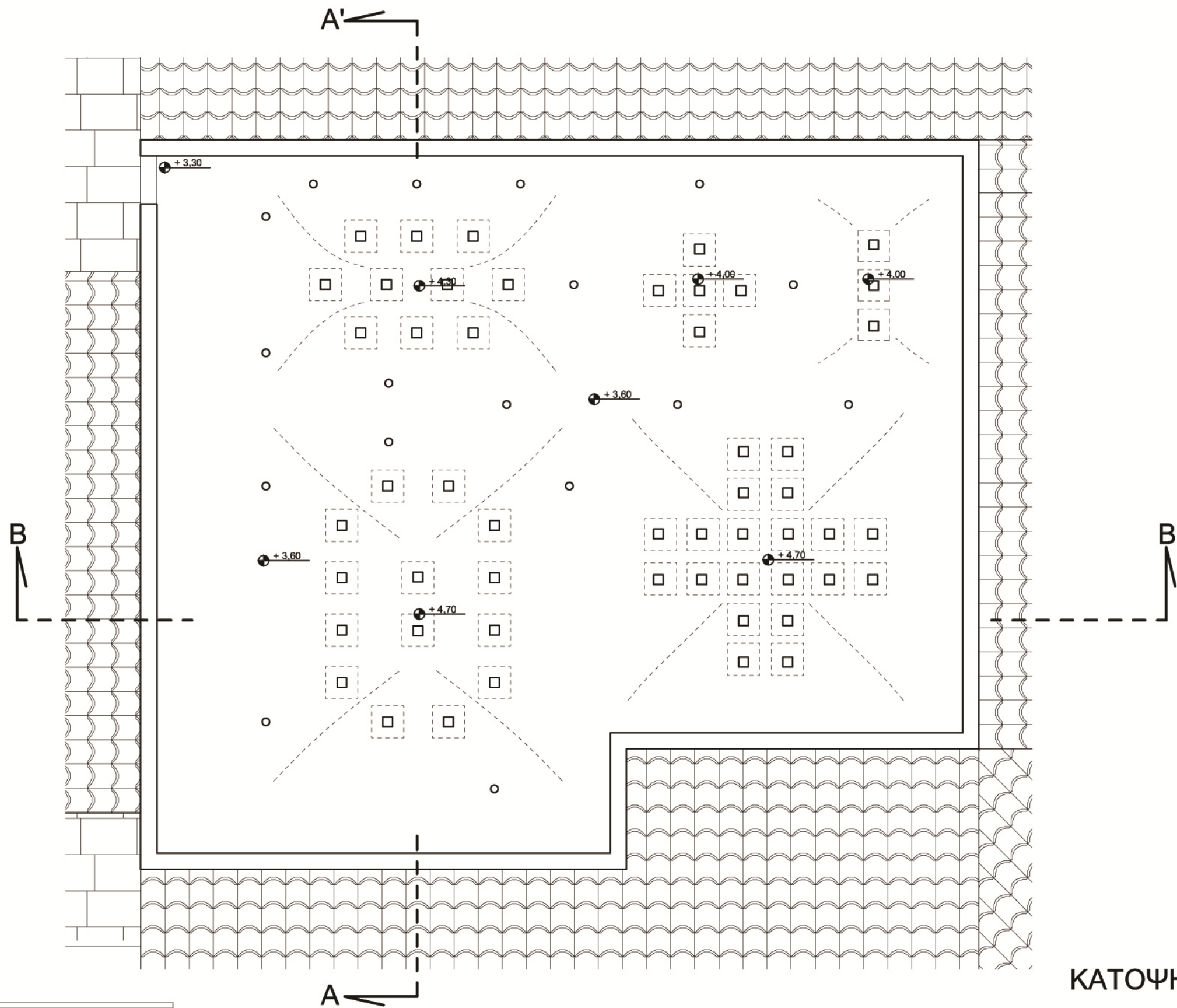
ΤΟΜΗ Β-Β'

ΤΟΜΗ Α-Α'

ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

ΚΑΤΟΨΗ ΘΟΛΟΔΟΜΙΑΣ
ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

4. Καταγραφή παθολογίας του μνημείου

Η ανάλυση και τεκμηρίωση της υπάρχουσας κατάστασης του μνημείου κατέδειξε τις παθογένειες του δομήματος, η καταγραφή των οποίων αποτελεί βασικό βήμα το οποίο θα οδηγήσει στις μετέπειτα προτάσεις ενίσχυσης και αποκατάστασης. Οι παράγοντες που δρουν, είτε προέρχονται από ανθρώπινη δραστηριότητα είτε από στοιχεία της φύσης, προκαλούν ποικίλες φθορές και βλάβες στο μνημείο, επηρεάζοντας τα δομικά του υλικά και μειώνοντας την αντοχή τους. Βασικό παθογόνο στοιχείο για την κατάσταση διατήρησης του αποτελεί η γήρανση των δομικών υλικών που επιβαρύνονται ακόμη περισσότερο από τις κλιματολογικές και περιβαλλοντικές συνθήκες που επικρατούν.

Εξ' αιτίας κυρίως της έλλειψης συντήρησης αλλά και ορισμένων ατυχών ανθρώπινων επεμβάσεων, το χαμάμ βρίσκεται σήμερα σε μια μέτρια κατάσταση διατήρησης. Τα σημαντικότερα προβλήματα παθογένειας του μνημείου μπορούν να ομαδοποιηθούν. Σε μία κατηγορία, περιλαμβάνονται όλων των τύπων οι ρηγματώσεις. Άλλη κατηγορία περιλαμβάνει την υγρασία είτε αυτή προέρχεται ανερχόμενη από το έδαφος είτε από τη ροή των υδάτων της βροχής. Επίσης, ξεχωριστή κατηγορία αποτελεί η απώλεια που μπορεί να αφορά επιχρίσματα ή ακόμα να έχει προχωρήσει περισσότερο σε απώλεια του δομικού υλικού των τοιχοποιιών. Μία ακόμα κατηγορία αποτελούν οι νεότερες επεμβάσεις που έχουν πραγματοποιηθεί στο μνημείο. Παρακάτω περιγράφεται αναλυτικότερα η παθογένεια του μνημείου.

Καταρχήν, αισιόδοξο αποτελεί το γεγονός ότι δεν διαπιστώνονται διαμπερείς ρηγματώσεις γενικότερα στις τοιχοποιίες του μνημείου. Μικρές ρωγμές παρατηρούνται κυρίως στα επιχρίσματα. Το πρόβλημα εντοπίζεται κυρίως στους θόλους.

Εικ. 35. Οι ρηγματώσεις που εντοπίζονται αφορούν κυρίως τα μεταγενέστερα επιχρίσματα. (χώρος 5)

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του μνημείου είναι η υγρασία. Είτε πρόκειται για υγρασία ανερχόμενη από το έδαφος είτε λόγω βρόχινων νερών. Η υγρασία και τα παράγωγά της είναι εμφανή και αποτελούν έναν από τους πιο επιζήμιους παράγοντες που το επηρεάζουν. Οι θόλοι του μνημείου για αρκετά χρόνια ήταν χωρίς στέγαση και χωρίς να έχει γίνει κάποια συντήρηση, οπότε το μνημείο ήταν εκτεθειμένο στα καιρικά φαινόμενα. Η στέγαση από λαμαρίνα που έχει προστεθεί τα τελευταία χρόνια δεν αποτελεί λύση στο πρόβλημα. Τα παράγωγα της υγρασίας παρατηρούνται κυρίως στους εσωτερικούς χώρους και ακόμα περισσότερο στους θόλους. Επιπλέον, η υπερβολική υγρασία που συσσωρεύεται στους εσωτερικούς χώρους λόγω της φύσης του λουτρού συμβάλλει μακροπρόθεσμα στην αποδόμηση των κατασκευαστικών του στοιχείων. Η αποκόλληση των επιχρισμάτων των τοιχοποιιών αποτελεί ένα από τα παράγωγα της υγρασίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην προστατεύονται τα δομικά υλικά της κατασκευής με συνέπεια την ταχύτερη διάβρωση. Επίσης, η ανερχόμενη υγρασία απορροφάται από τα δομικά υλικά με αποτέλεσμα την διόγκωση και εν συνεχεία την αποσάθρωση και την αποκόλλησή τους. Ομοίως, η υγρασία προσβάλει και το συνδετικό κονίαμα με αποτέλεσμα να μειώνονται τα μηχανικά χαρακτηριστικά του και η αντοχή τους. Το δυσμενέστερο αποτέλεσμα είναι όταν πλέον τα υλικά καταρρέουν από το δόμημα και δημιουργούνται έτσι αποδομήσεις. Εσωτερικά, ευπαθή κρίνονται τα σημεία κοντά στις φωτιστικές θυρίδες τα οποία παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη αποδόμηση.

Με το πέρασμα του χρόνου επίσης, οι αρκετές μεταγενέστερες επεμβάσεις στο κτίριο, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν για την εκάστοτε εκσυγχρόνιση της χρήσης του, είχαν ως αποτέλεσμα την αλλοίωση της φυσιογνωμίας του και την επιβάρυνσή του στατικά. Αρκετά αλλοιώθηκαν οι εσωτερικές του όψεις με την χρήση ακατάλληλων κονιαμάτων στις τοιχοποιίες, σύγχρονων κεραμικών πλακιδίων και νέων δαπέδων. Στο χώρο 2 υπάρχει μεταγενέστερη τοιχοποιία η οποία διασπά τη μορφολογική ενότητα του χώρου.

Μία ακόμα κατηγορία φθοροποιών παραγόντων περιλαμβάνει τις φυσικοχημικές και βιολογικές δράσεις, που επηρεάζουν την αντοχή των υλικών. Οι παράγοντες αυτοί επιταχύνονται λόγω της αυξημένης υγρασίας, των θερμοκρασιακών μεταβολών και των συνθηκών μικροκλίματος. Συγκεντρώσεις από βρύα και λειχήνες παρατηρούνται κυρίως στους θόλους.

Εικ. 36. Γκριζόμαυρη κρούστα λόγω υγρασίας και αποκολλήσεις επιχρισμάτων κυρίως στους θόλους των χώρων. (χώρος 2)

Εικ. 37. Ένα ακόμα σημείο παθογένεια του μνημείου αποτελεί η επικάλυψη των θόλων με τσιμεντοκονία η οποία έχει ρηγματώσει και αποδομηθεί σε αρκετά σημεία. Επιπλέον επιβαρύνει τη θολοδομία με επιπλέον φορτίο.

Εξωτερικά, στη στέγη η χρήση του γκρό μπετόν προκειμένου να ενισχυθεί στατικά αποτέλεσε λανθασμένη επιλογή καθώς το ιστορικό κονίαμα δεν μπορούσε να «αναπνεύσει» και επικάλυψη στέγης και αυξήθηκαν τα φορτία. Επίσης, η πλειονότητα από τα τζαμάκια των φωτιστικών θυρίδων απουσιάζει.

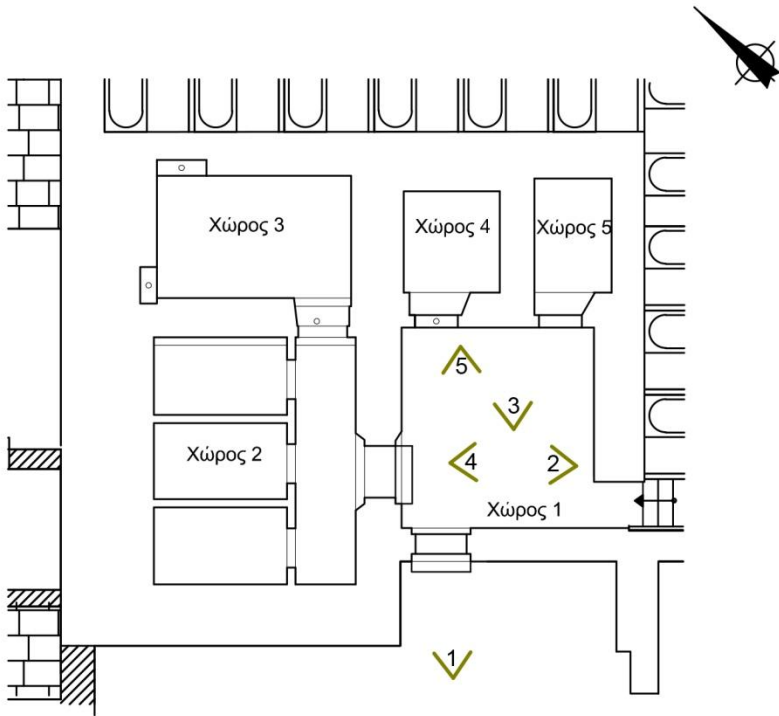
Φθορά επίσης προκαλεί και η χλωρίδα που φύεται και διεισδύει σε κρίσιμα σημεία της τοιχοποιίας, κυρίως σε ρωγμές στους θόλους, στις φωτιστικές θυρίδες όπου και παρατηρείται κυρίως η αποδόμηση.

Φ1

Φ2

ΚΑΤΟΨΗ

0 0.5 1 2 5 m.

Φ3

Φ4

Φ5

ΙΑΜΑΤΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ ΔΗΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ	ΚΑΡΤΕΛΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ	ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ - 2015	ΧΩΡΟΣ 2 & 3
<div></div> <div>ΑΝΟΨΗ ΘΟΛΟΥ ΧΩΡΟΥ 2</div>	<div></div> <div>Φ1</div> <div></div> <div>Φ2</div>	<div></div>	
ΧΩΡΟΣ 2		ΚΑΤΟΨΗ	
<div></div> <div>ΑΝΟΨΗ ΘΟΛΟΥ ΧΩΡΟΥ 3</div>	<div></div> <div>Φ3</div> <div></div> <div>Φ4</div> <div></div> <div>Φ5</div>		
ΧΩΡΟΣ 3			

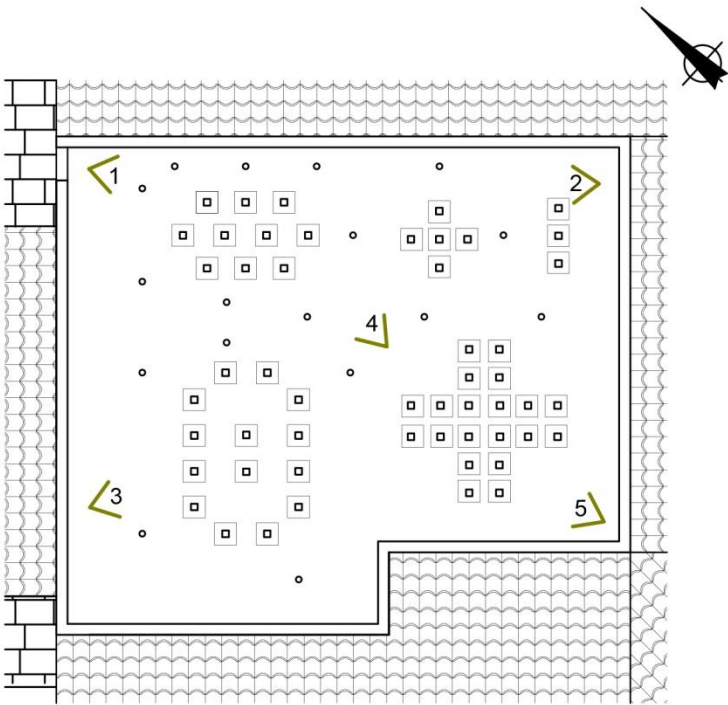
ΙΑΜΑΤΙΚΑ ΛΟΥΤΡΑ ΔΗΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ	ΚΑΡΤΕΛΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ	ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ - 2015	ΧΩΡΟΣ 4 & 5
<div></div> <div>ΑΝΟΨΗ ΘΟΛΟΥ ΧΩΡΟΥ 4</div>	<div><div></div><div>Φ1</div><div></div><div>Φ2</div></div>	<div></div> <div>ΚΑΤΟΨΗ</div> <div></div>	
<div></div> <div>ΑΝΟΨΗ ΘΟΛΟΥ ΧΩΡΟΥ 5</div>	<div><div><div></div><div>Φ3</div><div></div><div>Φ4</div><div></div><div>Φ5</div></div></div>		
ΧΩΡΟΣ 4			
ΧΩΡΟΣ 5			

Φ1

Φ2

ΚΑΤΟΨΗ

0 0.5 1 2 5 m.

Φ3

Φ4

Φ5

ΜΕΡΟΣ Ι Ι

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ

5. Αξιολόγηση της υφιστάμενη κατάστασης διατήρησης του μνημείου

Ο οθωμανικός πυρήνας των Ιαματικών Λουτρών του Δήμου Πρέβεζας αποτελεί ένα δείγμα οθωμανικής αρχιτεκτονικής των αρχών του 19^{ου} αι. με αρκετά ενδιαφέρουσα τυπολογία. Η ύπαρξή του δηλώνει την τούρκικη παρουσία στην πόλη μας.

Η έλλειψη συντήρησης, η φθορά του χρόνου και οι μεταγενέστερες παρεμβάσεις που υπέστη ανά τους αιώνες, τείνουν να αλλοιώσουν τη μνημειακή φυσιογνωμία του οθωμανικού πυρήνα. Αξιολογώντας κανείς την υφιστάμενη κατάσταση διατήρησης του μνημείου μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι σχετικά ικανοποιητική. Αν εξαιρέσουμε τις φθορές των κονιαμάτων λόγω της υγρασίας, τις μεταγενέστερες αποτυχημένες επεμβάσεις και τη γενικότερη αχρηστία στην οποία έχει επέλθει ο χώρος, η κατάσταση διατήρησής του μπορεί να αναδειχθεί η φυσιογνωμία του χαμάμ.

Ωστόσο, παρά την ιδιαιτερότητά του και την μοναδικότητα του στην ευρύτερη περιοχή, το μνημείο δεν έχει αξιοποιηθεί σήμερα κατά το μέγιστο των δυνατοτήτων του σε ότι αφορά την ανάδειξη των χαρακτηριστικών του και το άνοιγμα του στο κοινό. Το χαμάμ σήμερα δίνει την εντύπωση της εγκατάλειψης, καθώς οι υλοποιηθείσες μέχρι σήμερα επεμβάσεις δεν κατέστησαν εφικτή την ολοκληρωμένη αποκατάστασή και ανάδειξή του, καθώς και την ουσιαστική απόδοσή του στο κοινό.

Καταρχήν, ο οθωμανικός πυρήνας δεν είναι εμφανής εξωτερικά. Για να επισκεφτεί κάποιο το χαμάμ θα πρέπει να έχει πρόσβαση μόνο εσωτερικά από το χώρο των Ιαματικών Λουτρών. Επίσης, σήμερα ο χώρος βρίσκεται σε αχρηστία υποβαθμίζοντας την αισθητική αξία του μνημείου. Οι επιμέρους χώροι του χαμάμ λειτουργούν ως αποθήκη και «πέρασμα» για τα Ιαματικά Λουτρά του Δήμου.

Συμπερασματικά, αναγκαίες κρίνονται οι κατάλληλες επεμβάσεις οι οποίες θα δράσουν επικουρικά στην άρση των όλων των παθογενειών που έχουν διαπιστωθεί στο μνημείο. Σε επόμενο στάδιο η απόδοση χρήσης στο μνημείο, παρατείνει τη «ζωή» του καθώς θα μετέχει με το δικό του τρόπο σε έναν ευρύτερο δημόσιο διάλογο. Παράλληλα η φθορά που επέρχεται από τα χρόνια της

εγκατάλειψης μέσω της συνεχούς χρήση του δομήματος θα αναχαιτιστεί.

Αν συνυπολογιστούν όλα τα παραπάνω, το μνημείο μπορεί να αποτελέσει ένα σπάνιο πολιτισμικό αγαθό για το Δήμο Πρέβεζας, τους πολίτες και ευρύτερα ακόμα με υπερτοπικό ακόμα χαρακτήρα. Η αποκατάσταση και η επανάχρησή του ως εκθεσιακός χώρος, θα ανάδειξη το ίδιο το μνημείο, το ευρύτερο περιβάλλον του και θα μπορέσει να εξυπηρετήσει ανάγκες των πολιτών και του Δήμου.

6. Πρόταση συντήρησης και αποκατάστασης του μνημείου

6.1. Αρχές και φιλοσοφία των επεμβάσεων

Η διαφύλαξη της ιστορικής και αρχαιολογικής σημασίας του μνημείου, αλλά και η προστασία της υλικής του υπόστασης και της αυθεντικότητάς του μέσα στο ιστορικό και φυσικό περιβάλλον στο οποίο υφίσταται (άρθρο 2, παρ. γ του Ν.3028/2002), καθιστούν επιτακτική την ανάγκη της ολοκληρωμένης αποκατάστασης και ανάδειξής του, προκειμένου να επιτευχθεί η επιδιωκόμενη από την Αρχαιολογική Νομοθεσία ένταξή του στη σύγχρονη κοινωνική ζωή, στην παιδεία, στην αισθητική αγωγή και εν γένει στην πολιτιστική πραγματικότητα του τόπου που το δημιούργησε (άρθρο 3, παρ. 1δ, 1ε και 1στ του Ν. 3028/2002).

Σύμφωνα με το άρθρο 9 του «Χάρτη της Βενετίας», «*η διαδικασία της αποκαταστάσεως είναι μια επέμβαση υψηλής εξειδίκευσης που επιβάλλεται να γίνεται κατ' εξαίρεση. Έχει σαν στόχο να διατηρήσει και να αποκαλύψει τις ιστορικές και αισθητικές αξίες του μνημείου και βασιίζεται στον σεβασμό προς την αρχική του υπόσταση και τα αυθεντικά του στοιχεία. Σταματάει στο σημείο που αρχίζουν να υπάρχουν υποθέσεις. Πέρα από αυτό το σημείο, οποιαδήποτε εργασία που ενδεχομένως θα θεωρηθεί απαραίτητη για τεχνικούς ή αισθητικούς λόγους, θα πρέπει να διαχωρίζεται από την αρχική αρχιτεκτονική σύνθεση και να φέρνει την σφραγίδα της εποχής μας*». Στην περίπτωση του χαμάμ, όποιες επεμβάσεις προτείνονται οφείλουν να ακολουθούν τις αρχές που θέτουν οι διεθνείς Χάρτες και Συμβάσεις για τα μνημεία.

Βασική αρχή της πρότασης αποκατάστασης είναι πως κάθε νέα επέμβαση οφείλει να σέβεται τα τυπολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά του υφιστάμενου διατηρητέου μνημείου λαμβάνοντας υπόψη τη δομοστατική του οργάνωση. Επιπλέον, οι απαιτούμενες εργασίες αποκατάστασης και οι επεμβάσεις επανάχρησης θα πρέπει να αποσκοπούν στη διατήρηση της υλικής

υπόστασης και αυθεντικότητας του χαμάμ και να είναι κατά το δυνατόν αναστρέψιμες. Για το λόγο αυτό προηγήθηκε, στο στάδιο της ανάλυσης και τεκμηρίωσης.

Είναι αναγκαίο να εξαντλείται κάθε προσπάθεια για τη διατήρηση όσο το δυνατόν περισσότερων αυθεντικών υλικών του μνημείου, αφού αυτά αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία και ιστορικές μαρτυρίες για τις κατασκευαστικές πρακτικές κάθε εποχής. Όσον αφορά τις φάσεις κατασκευής του μνημείου, αυτές, θα πρέπει να αξιολογηθούν.

Οι επεμβάσεις που αποσκοπούν στην αποκατάσταση της στατικής επάρκειας αποφασίστηκαν ανάλογα με τις νέες λειτουργίες που θα αποδοθούν, προσπαθώντας αφενός να μη διασπαστεί η συνολική του εικόνα και αφετέρου να επιτρέπεται η διάκριση των νέων επεμβάσεων σε αυτό.

Προκειμένου να προστατευτεί το μνημείο κρίνεται απαραίτητο να ληφθούν βασικά σωστικά μέτρα. Όσον αφορά τις εργασίες προστασίας, συντήρησης και αποκατάστασης του μνημείου οι στόχοι της επέμβασης είναι οι εξής:

- Η γενική εξυγίανση του μνημείου ώστε να καταστεί περισσότερο αναγνώσιμη η μορφή και η δομή του. Η μορφολογική συνέχεια και η ανάκτηση της χαμένης αισθητικής του μνημείου αποτελούν βασικούς στόχους.
- Η εφαρμογή άμεσων μέτρων στερέωσης και άρσης ετοιμόρροπων αποσαθρωμένων τμημάτων του μνημείου.
- Η συντήρηση-στερέωση και προστασία των τοιχοποιιών ώστε να αποτραπεί η περαιτέρω φθορά τους και να δοθεί η αναγκαία στατική επάρκεια.
- Η εξασφάλιση ασφαλούς επισκεψιμότητας στο μνημείο.
- Η απόδοσή του στο κοινό και η αναγνωσιμότητα του από τους μη ειδικούς επισκέπτες στον αρχαιολογικό χώρο.

Οι επεμβάσεις στο μνημείο θα γίνουν σύμφωνα με τις αρχές των διεθνών χαρτών και συμβάσεων προστασίας των μνημείων της πολιτισμικής κληρονομιάς.

- Αρχές Διεθνών Χαρτών
- Διατήρηση της αυθεντικότητας
- Σεβασμός των ιστορικών φάσεων
- Αντιστρεψιμότητα στο βαθμό που είναι εφικτή
- Διακριτική διαφοροποίηση του αυθεντικού από την επέμβαση

Σύμφωνα με αυτές, οι επεμβάσεις:

- Θα είναι συμβατές με τα ιδιαίτερα τεχνικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του μνημείου.
- Θα περιοριστούν στο ελάχιστο αναγκαίο που είναι χρήσιμο για στατικούς λόγους.

- Θα είναι κατά το δυνατόν αναστρέψιμες. Η συμπλήρωση των κενών με διακριτές συμπληρώσεις, καθώς και η επιλογή τεχνικών και υλικών θα γίνεται έτσι ώστε να μην είναι απαγορευτική η πιθανή μελλοντική επέμβαση.
- Τα υλικά που θα χρησιμοποιηθούν στις επεμβάσεις θα είναι πλήρως συμβατά από τεχνικής και αισθητικής άποψης με τα υπάρχοντα. Οι τεχνικές στερέωσης θα είναι οι παραδοσιακές.
- Ο τρόπος δομής των τμημάτων που πρόκειται να ανακτηθούν ή συμπληρωθούν θα είναι παρόμοιος με τον υπάρχοντα.
- Θα είναι όσο το δυνατόν διακριτές ώστε να ενσωματώνονται στο γενικό σύνολο αρμονικά χωρίς να παραποιούν την αυθεντικότητα του μνημείου, αλλά θα είναι σαφώς διακρινόμενες από το αυθεντικό.
- Θα επιτρέπουν τη μελέτη του μνημείου από τους μελλοντικούς ερευνητές
- Θα σταματούν στο σημείο που υπάρχουν υποθέσεις.
- Δε θα αφαιρεθεί τίποτα από το μνημείο που του προσδίδει γνησιότητα, ιστορικότητα και ποιότητα.
- Θα συνδέονται με σχεδιαστική και φωτογραφική τεκμηρίωση, καθώς και καταγραφή σε ημερολόγιο.

6.2. Γενική παρουσίαση της πρότασης των επεμβάσεων συντήρησης και αποκατάστασης

Χωρίς αμφιβολία, η ιστορική, αρχαιολογική και αισθητική αξία του χαμάμ, το καταδεικνύουν σε μνημείο εξαιρετης σημασίας, η συντήρηση, αποκατάσταση και ανάδειξη του οποίου αποτελεί αδήριτη ανάγκη.

Η σημερινή κατάσταση διατήρησης του χαμάμ, όπως αυτή παρουσιάστηκε στο στάδιο της ανάλυσης, επιβάλλει μία σειρά από εργασίες συντήρησης και στερέωσης των τοιχοποιιών του μνημείου. Η φιλοσοφία των επεμβάσεων υπακούει στην μικρή κλίμακα εργασιών στερέωσης, όπως αρμολογήματα αποσπασμένων τμημάτων και στερεώσεις ή συμπληρώσεις των ευπαθών τμημάτων των τοιχοποιιών, με σκοπό αφενός να προστατευτούν τα επιμέρους τμήματα του μνημείου, αφετέρου να αναδειχθούν και να καταστεί σαφής η μορφή τους στον επισκέπτη. Όλες οι επεμβάσεις στερέωσης θα γίνουν με τη χρησιμοποίηση συμβατών με τα παλαιά υλικά. Βασικός στόχος είναι να αποφευχθεί η περαιτέρω φθορά και καταστροφή των στοιχείων δομής του μνημείου από την υγρασία, τις αποτυχημένες επεμβάσεις και την εγκατάλειψη.

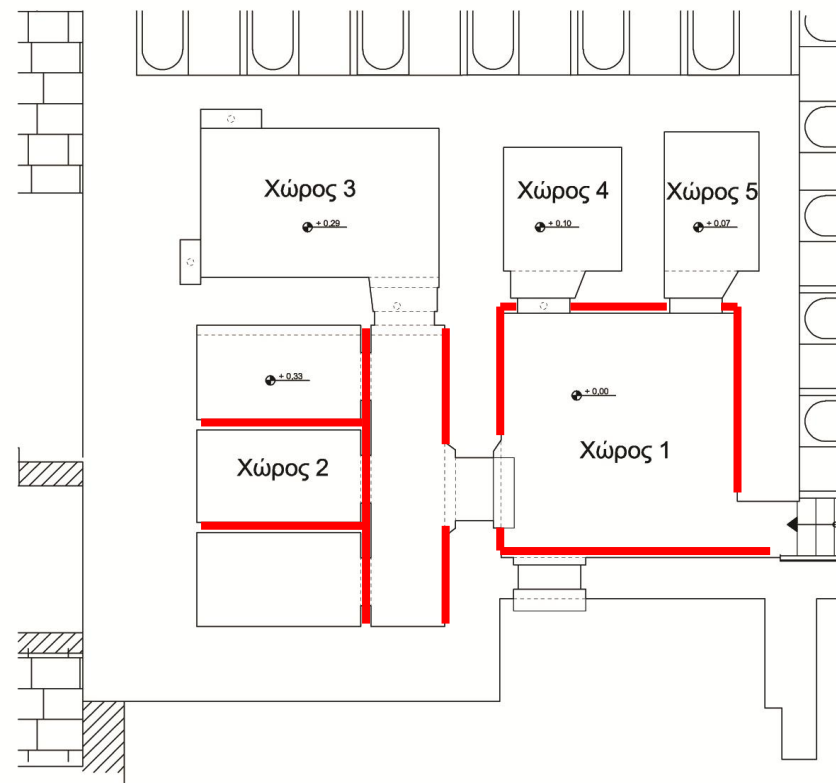
6.3. Τεχνική περιγραφή

Εγκατάσταση ικριωμάτων εργασίας

Ικριώματα από σωληνωτά πλαίσια θα εγκατασταθούν εξωτερικά και εσωτερικά του μνημείου. Τα ικριώματα που θα τοποθετηθούν εξωτερικά θα βοηθήσουν στον καθαρισμό και στην συντήρηση των εξωτερικών τοιχοποιιών του μνημείου και θα παρέχουν πρόσβαση στις εργασίες στη στέγη. Στους εσωτερικούς χώρους θα βοηθήσουν στην συντήρηση και αποκατάσταση της θολοδομίας. Τα ικριώματα θα είναι κατασκευασμένα με πλήρη εφαρμογή των κανονισμών ασφαλείας και υπό την επίβλεψη μηχανικού.

Καθαιρέσεις – αποξηλώσεις

Καταρχήν θα πρέπει να απομακρυνθούν οι σύγχρονες επεμβάσεις που προσβάλουν την ιστορικότητα και την αισθητική του μνημείου. Η εργασία αυτή θα επιτρέψει επίσης τα αρχαία κονιάματα να «αναπνεύσουν» και να μην συγκρατούν την υγρασία. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να αποξηλωθούν τα πλακίδια επί των τοιχοποιιών στο χώρο 1 καθώς και να καθαιρεθούν οι τοιχοποιίες από οπτοπλινθοδομή στο χώρο 2 που διασπούν την αρχική ενότητα του χώρου. Η εργασία αυτή θα γίνει με ιδιαίτερη επιμέλεια, ώστε να διασθούν και να διατηρηθούν τα αρχαία δομικά υλικά και τα ιδιαίτερα μορφολογικά στοιχεία.

Εικ. 37. Οι θέσεις όπου θα πραγματοποιηθούν καθαιρέσεις.

Εικ. 38. Σημείο της θολοδομίας όπου έχουν αποκολληθεί τα σύγχρονα κονιάματα από μπετόν και έχουν αποκαλυφθεί τα αρχαία. Διακρίνονται ξεκάθαρα οι σύγχρονες επεμβάσεις που επιβαρύνουν τη στέγαση.

Επίσης, τα μη συμβατά κονιάματα που περιέχουν τσιμέντο, προτείνεται να απομακρυνθούν καθώς δεν επιτρέπουν στην τοιχοποιία του μνημείου να «αναπνεύσει» και υποβαθμίζουν την αισθητική αξία του μνημείου. Προτείνεται και η απομάκρυνση των νεώτερων ασβεστωμάτων που έχουν επικαλύψει τις αρχαίες τοιχοποιίες. Η εργασία αυτή θα πραγματοποιηθεί μέχρι να εμφανιστούν όσα αρχαία επιχρίσματα μπορούν να διασθούν. Όπου δεν διατηρούνται προτείνεται να αποκαλυφθεί το πρόσωπο της αρχαίας τοιχοποιίας. Στη συνέχεια, θα πρέπει να απομακρυνθούν οι χαλαρές επικαθίσεις και η σκόνη με σκουπάκια, να γίνει πλύσιμο των επιφανειών με νερό απαλλαγμένο αλάτων ώστε να πραγματοποιηθεί η αποκατάσταση των τοιχοποιιών.

Τα σύγχρονα πλακίδια θα απομακρυνθούν χειρωνακτικά με λιθοξοϊκά εργαλεία (σφυροκάλεμο) και σκληρές βούρτσες με προσοχή ώστε να μην προκληθούν εκδορές και βλάβες στα δομικά στοιχεία της τοιχοποιίας. Στις υπόλοιπες τοιχοποιίες των χώρων 2,3,4 και 5 προτείνεται να απομακρυνθούν τα μεταγενέστερα ασβεστώματα.

Στα δάπεδα των χώρων παρατηρούνται διαφοροποιήσεις καθώς στο χώρο 1 υπάρχουν κεραμικά άσπρα πλακίδια ενώ στους υπόλοιπους χώρους υπάρχουν πλακίδια μαρμάρου. Προτείνεται η αποξήλωση τους και η αποκάλυψη και ανάδειξη του αρχικού δαπέδου ώστε να υπάρχει μια ενιαία αισθητική σε όλους τους χώρους.

Αποξηλώσεις των τσιμεντοκονιών θα γίνουν και στην θολοδομία του μνημείου εξωτερικά. Και αυτή η εργασία θα πρέπει να γίνει με προσοχή από εξειδικευμένο προσωπικό ώστε να μην προκληθούν στατικά προβλήματα στους θόλους. Με την εργασία αυτή θα αποφορτιστεί αρκετά η στέγαση του μνημείου και θα «αναπνεύσουν» τα αρχαία δομικά υλικά.

Σε όλες τις εργασίες καθαίρεσης απαραίτητο είναι να αφεθούν «μάρτυρες» έτσι ώστε να τεκμηριώνεται η ιστορικότητα του μνημείου.

Καθαρισμοί βλάστησης-αλάτων-μυκήτων

Στις πρωταρχικές εργασίες επίσης περιλαμβάνεται ο καθαρισμός των διατηρούμενων αυθεντικών κατασκευών από τη βλάστηση που τις καλύπτουν. Πρόκειται για σημεία της στέγης, στις φωτιστικές θυρίδες. Ο καθαρισμός θα γίνει χειρονακτικά με μεγάλη προσοχή.

Επίσης, η απομάκρυνση των αλάτων θα γίνει με μηχανικό καθαρισμό με την χρήση υδροβολής. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν πάστες προσροφητικών αργίλων. Το πλύσιμο θα έχει βάση το νερό απαλλαγμένο αλάτων και η πίεση του θα είναι ελεγχόμενη.

Οι βιολογικές επικαθίσεις θα απομακρυνθούν με μηχανικό τρόπο με τη χρήση νυστεριού.

Επιχρίσματα

Στη συνέχεια, τα σωζόμενα αρχαία επιχρίσματα, προτείνεται να διατηρηθούν και να συντηρηθούν. Περιμετρικά αυτών θα γίνουν στερεώσεις με κονίαμα - στεφανώματα από εξειδικευμένο συνεργείο συντηρητών. Η σύσταση του νέου κονιάματος περιγράφεται παρακάτω. Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται για την συντήρηση των επιχρισμάτων της αρχικής φάσης που φέρουν ίχνη χρώματος.

Τοιχοποιίες

Με την αποκάλυψη των αυθεντικών τοιχοποιιών του μνημείου θα πρέπει να απομακρυνθούν καταρχήν οι σαθροί λίθοι και τα σαθρά αρμολογήματα και θα γίνει πλύσιμο της επιφάνειας με νερό προκειμένου να ακολουθήσει η αποκατάσταση τους, δηλαδή οι απαραίτητες συμπληρώσεις, η στερέωση των υπαρχόντων αρμολογημάτων και η σφράγιση των αρμών.

Προτείνεται η διατήρηση, στερέωση και ενίσχυση των τοίχων του μνημείου με εφαρμογή βαθών αρμολογημάτων χρησιμοποιώντας συμβατά κονιάματα και τοπικές ανακτήσεις τυχών κατεστραμμένων τμημάτων. Η σύσταση των νέων συμβατών κονιαμάτων περιγράφονται παρακάτω. Το βαθύ αρμολόγημα θα πραγματοποιηθεί σε θέσεις όπου το αρχικό δομικό κονίαμα έχει αποδομηθεί ή παρουσιάζει σημαντικές φθορές.

Εάν σε κάποια σημεία του φορέα αφαιρεθούν σαθροί λίθοι από την τοιχοποιία και στα σημεία αυτά παρουσιάζεται μεγάλη απώλεια δομικού υλικού, τόσο σε βάθος όσο και σε μήκος, απαιτείται η πλήρωση των τμημάτων αυτών με συμβατά υλικά, προκειμένου να αποφευχθεί η συσσώρευση των τάσεων στα συγκεκριμένα τμήματα λόγω της επίδρασης της οριζόντιας σεισμικής συνιστώσας. Κατά συνέπεια προτείνεται το κλείσιμο, με

μονολιθικό τρόπο, των τμημάτων αυτών, ώστε να περιοριστεί η διατμητική καταπόνηση για τυχόν σεισμό εντός επιπέδου. Τα σημεία συνένωσης του αρχαίου δομικού υλικού με το νέο, θα γίνουν διακριτά με περιγραφικό αρμό ο οποίος θα κατασκευάζεται από φύλλο μολύβδου πάχους 2mm και πλάτους το πολύ 5 cm, που με πλάσιμο και προσεκτική τοποθέτηση θα περιγράψει την αρχαία απόληξη και θα καταστήσει διακριτή την σύγχρονη επέμβαση.

Ανοίγματα

Τα ανοίγματα-θύρες των χώρων προβλέπεται να διατηρηθούν και να συντηρηθούν. Επίσης, προτείνεται το κλείσιμο του ανοίγματος στη νότια όψη του χώρου 1 που οδηγεί στις λουτρικές εγκαταστάσεις με τζάμι ασφαλείας το οποίο θα εφαρμοσθεί με τα κατάλληλα σιλικονούχα υλικά. Με αυτόν τον διακριτικό τρόπο αποκλείεται η διέλευση από και προς τις λουτρικές εγκαταστάσεις. Ο νέος τρόπος επικοινωνίας περιγράφεται στη συνολική κάτοψη των ιαματικών λουτρών. Έτσι ο χώρους του οθωμανικού πυρήνα έχει αποκλειστικά μουσειακή χρήση.

Φωτιστικές θυρίδες και αεραγωγοί

Όσον αφορά τις φωτιστικές θυρίδες στους θόλους προτείνεται το κλείσιμό τους με διπλό τζάμι ασφαλείας στην εξωτερική τους όψη. Η στεγανοποίησή τους θα γίνει με κατάλληλα σιλικονούχα υλικά.

Όσον αφορά τους αεραγωγούς προτείνεται η απομάκρυνση των σωλήνων από αμιάντο που έχουν τοποθετηθεί επιπλέον των κεραμικών και η αντικατάστασή τους με πήλινους αντίστοιχης διατομής. Η κάλυψή τους μπορεί να γίνει με χειροποίητη πήλινη κατασκευή σε μορφή «καπέλου».

Θολοδομία

Αφού αποκαλυφθεί η αρχαία θολοδομία του μνημείου, προτείνεται η διατήρηση και η συντήρησή της. Κατόπιν, θα πρέπει να γίνει βαθύς καθαρισμός των αρμών από τα σαθρά κονιάματα δομής σε ικανό βάθος. Στη συνέχεια πρέπει να εφαρμοσθεί βαθύ αρμολόγημα με το νέο συμβατικό κονίαμα για τη στερέωση των αυθεντικών κονιαμάτων δομής και την πλήρωση εσωτερικών κενών. Στη συνέχεια θα γίνει διάστρωση ασβεστοκονιοδέματος με σύσταση 40% υδραυλική άσβεστος NHL 3.5 ενώ το υπόλοιπο 60% θα αποτελείται από αδρανή εκ των οποίων: σε ποσοστό 50% θα αποτελείται από αδρανή ασβεστιτικής σύστασης 0-2 mm 40% πυριτικής σύστασης 0-2 mm και 10% θηραϊκή γη και οπλισμό με ίνες πολυπροπυλενίου με συνολικό πάχος 5 εκ. το κονίαμα σε αυτή

την περίπτωση θα εφαρμοστεί «πατητό». Αφού ολοκληρωθεί και η αποκατάσταση των θόλων θα εφαρμοσθεί διαπνέουσα υγρομονωτική στρώση.

Όσον αφορά την τελική επιφάνεια των θόλων εξωτερικά δυστυχώς δεν έχουν διασωθεί στοιχεία τα οποία να τεκμηριώνουν την αρχική μορφή της. Μια άλλη πρόταση είναι η επικάλυψη των θόλων με χαλκό. Ο χαλκός σαν υλικό δεν υφίστανται δυσμενείς επιπτώσεις από τις διακυμάνσεις της θερμοκρασίας. Επιπλέον η πατίνα του χαλκού που δημιουργείται διαχρονικά με φυσική διεργασία στην επιφάνειά του, δρα προστατευτικά για το υλικό. Η στέγη χαλκού είναι κατασκευή πολύ στιβαρή που αντέχει σε φυσικές καταπονήσεις και εμπνέει σιγουριά, παρότι το βάρος της είναι κατά 80% μικρότερο από το βάρος μιας αντίστοιχης στέγης από κεραμίδια. Ο χαλκός σέβεται το περιβάλλον και προσαρμόζεται στις καιρικές αλλαγές και παράλληλα προστατεύει τα δομικά στοιχεία του μνημείου. Πρόκειται επίσης για μία αναστρέψιμη λύση η οποία θα αναδεικνύει τη θολοδομία του μνημείου. Τα φύλλα χαλκού που συνήθως χρησιμοποιούνται για στέγες έχουν πάχος συνήθως 0,6 - 0,7 mm και ζυγίζουν 5,4 - 6,3 kg ανά 2m περίπου.

Δάπεδα

Αναφορικά με το δάπεδο των χώρων του οθωμανικού πυρήνα, προτείνεται η αποξήλωση των σύγχρονων κεραμικών πλακιδίων από το χώρο 1 καθώς και των μαρμάρινων πλακιδίων από τους υπόλοιπους χώρους. Με την επίβλεψη και της οδηγίες της αρχαιολογικής υπηρεσία θα αφεθούν μάρτυρες για την ιστορική τεκμηρίωση του μνημείου. Προτείνεται η αποκάλυψη και η συντήρηση του αρχικού δαπέδου του μνημείου.

6.4. Σύσταση νέων κονιαμάτων

Το νέο κονίαμα, που θα χρησιμοποιηθεί στις εργασίες στερέωσης, πρέπει να είναι συμβατό προς το αρχαίο, όσον αφορά στη σύσταση, την απόχρωση και το πορώδες. Τα υλικά που θα χρησιμοποιηθούν για την παρασκευή τους θα πρέπει να διαθέτουν τα απαραίτητα πιστοποιητικά ποιότητας.

Ως κονία προτείνεται η χρήση του NHL 3.5. Η φυσική υδραυλική άσβεστος NHL 3.5 μας προσφέρει τα απαραίτητα πιστοποιητικά ποιότητας, αποτελεί σύγχρονο υλικό απολύτως φυσικό και συμβατό με το αρχαίο και αποφεύγεται η χρήση τσιμέντου. Επίσης, προσφέρει ταχύτητα πήξης στις στερεώσεις και στα αρμολογήματα.

Η σύσταση του νέου κονιάματος με το οποίο θα πραγματοποιηθούν τα απαραίτητα αρμολογήματα και οι στερεώσεις θα αποτελείται από 30% υδραυλική άσβεστο NHL 3.5

και το υπόλοιπο 70% θα αποτελείται από αδρανή. Από τα αδρανή το 50% θα είναι ασβεστοπικτικής σύστασης (νταμαρίσια) 1-3 mm, 45% θα αποτελείται από χαλαζιακής σύστασης αδρανή 1-3 mm και ένα 5% από θηραϊκή γη.

Σημειώνεται ότι πριν την έναρξη των εργασιών θα γίνουν δοκιμές με τα παρακάτω υλικά για να διαπιστώσουμε εάν μας ικανοποιούν τόσο κατασκευαστικά όσο και αισθητικά και μπορεί να προκύψουν μικρές τροποποιήσεις.

6.5. Πορεία εργασιών αποκατάστασης

Πρώτο στάδιο αποτελούν οι εργασίες που αφορούν την εγκατάσταση των ικριωμάτων όπου χρειάζονται, τους καθαρισμούς από τη βλάστηση, τις καθαιρέσεις των σύγχρονων επεμβάσεων και τις αποξηλώσεις διαφόρων δευτερευουσών στοιχείων.

Σε δεύτερο στάδιο θα ακολουθήσουν οι εργασίες που αφορούν την αποκατάσταση του μνημείου. Σε αυτές περιλαμβάνονται η καταρχήν λήψη όλων των μέτρων για την προστασία των διατηρούμενων επιχρισμάτων και αρμολογημάτων, οι τοπικές ανακτήσεις όπου είναι απαραίτητο, οι στερεωτικές επεμβάσεις στους τοίχους και στη θολοδομία.

Τρίτο στάδιο αποτελούν οι ειδικές εργασίες-τελειώματα. Αφού πραγματοποιηθούν τα αρμολογήματα των τοιχοποιιών ακολουθούν τα νέα επιχρίσματα με τα συμβατά υλικά. η συντήρηση των κουφωμάτων, η κατασκευή του δαπέδου και οι χρωματισμοί. Τέλος, θα ολοκληρωθεί ο ηλεκτρομηχανολογικός εξοπλισμός του χώρου.

7. Πρόταση επανάχρησης και ανάδειξης του οθωμανικού πυρήνα

Γενική αρχή της πρότασης αποτελεί η ανάδειξη του οθωμανικού πυρήνα μέσω της χρήσης που προτείνονται και των δραστηριοτήτων που προβλέπεται να αναπτυχθούν σε άμεση σχέση με τις αξίες του μνημείου. Πρόθεση της μελέτης είναι, το μνημείο να αναδειχθεί και να λάβει την κυρίαρχη θέση που του αξίζει, σε ισορροπία με το περιβάλλον του.

Το χαμάμ του Αλή Πασά έχει πλέον απολέσει την αρχική του χρήση και αναζητά νέα χρήση ώστε να ενταχθεί ξανά στη σύγχρονη ζωή. Εγκαταλελειμμένο ως έχει σήμερα, παραμένει σε γκρίζα ζώνη χαρακτηριζόμενο περισσότερο ως «ερείπιωνα».

Σαφώς, ο καλύτερος τόπος για να διατηρηθεί ένα μνημείο είναι να έχει μία χρήση, η οποία όμως δεν θα βλάπτει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, εκείνα για τα οποία κρίθηκε άξιο διατήρησης. Έτσι, διασφαλίζεται η βιωσιμότητα του μνημείου και η κληροδοσία του στο μέλλον και τις επόμενες γενιές. Στόχος είναι η ελάχιστη

δυνατή επέμβαση στην τυπολογική διάρθρωση του μνημείου μέσω της νέας χρήσης, διότι είναι αυτή που αντικατοπτρίζει τις ανάγκες της εποχής του, μιας άλλης εποχής, σίγουρα πολύ διαφορετικής από τη σημερινή, με διαφορετικές απαιτήσεις, χωρικές και λειτουργικές.

Στον οθωμανικό πυρήνα προτείνεται αποκλειστικά η μουσειακή χρήση. Ο χώρος από την αχρηστία την οποία βρίσκεται σήμερα, θα μετατραπεί με ένα σύγχρονο μικρό μουσείο σχετικό με την ιστορία του ίδιου του μνημείου και των ιαματικών λουτρών της Πρέβεζας. Το ίδιο το μνημείο αποκτά διττό ρόλο χαρακτήρα μουσείου και εκθέματος. Ο επισκέπτης θα έχει τη δυνατότητα να πληροφορηθεί στην είσοδο των ιαματικών λουτρών σχετικά με την λειτουργία του μουσείου στο οποία θα μπορεί να έχει πρόσβαση από τη θύρα του χώρου 1.

Ο μουσειακός χώρος μπορεί να φιλοξενήσει μόνιμες αλλά και περιοδικές μικρές εκθέσεις. Η έκθεση μπορεί να έχει ιστορικό εύρος ζωή του Αλή Πασά την εποχή εκείνη έως τη σημερινή λειτουργία των ιαματικών λουτρών. Η επιλογή του θέματος κρίνεται ότι συνάδει με τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του μουσείου. Το περιεχόμενό της έκθεσης μπορεί να περιλαμβάνει υλικά εκθέματα, αλλά αν αυτό δεν καταστεί εφικτό, η μουσειακή «αφήγηση» μπορεί να ολοκληρωθεί με τρόπο ψηφιακό και εποπτικό, μια τάση που κυριαρχεί πλέον στα σύγχρονα μουσεία. Για την ορθή χρήση του χώρου ως μουσείο απαιτείται ειδική μουσειολογική μελέτη. Γενικότερα, η λειτουργία του μουσείου αποτελεί συμβατή χρήση. Ο αρχιτεκτονικός χώρος του μνημείου μπορεί να αποδώσει ποιότητες οι οποίες θα υποστηρίξουν τη χρήση ως μουσείο. Ο χώρος αναδεικνύει τα αντικείμενα και τα αντικείμενα αναδεικνύουν το χώρο.

Οι όποιες επεμβάσεις δεν θα πρέπει να εξαλείφουν τον υφιστάμενο μνημειακό-αρχιτεκτονικό χώρο. Αν υπάρξουν νέες κατασκευές εντός του οθωμανικού πυρήνα, αυτές θα αποτελούν στοιχεία σαφώς διαχωρισμένα και αναγνωρίσιμα, τόσο σε υλικές όσο και σε σχεδιαστικές ποιότητες ώστε να μην ανταγωνίζονται τον μνημειακό χώρο. Θα πρέπει να είναι σαφώς διακεκριμένες, να εκφράζουν την εποχή τους και να είναι κατά το δυνατόν αντιστρέψιμες.

Ταυτόχρονα, η νέα χρήση ως εκθεσιακός χώρος θα πρέπει να υπακούει στην αρχή της φιλοξενίας. Ο εξοπλισμός θα πρέπει να περιορίζεται στα απολύτως απαραίτητα και να μην αλλοιώνει ή να αποκρύβεται ο χαρακτήρας και η δομή του μνημείου. Ο σύγχρονος εξοπλισμός θα δηλώνει ότι φιλοξενείται στο μνημειακό χώρο και ότι δεν πρόκειται για αντικείμενα που άνηκαν στην αρχική αρχιτεκτονική του μνημείου.

8. Βιβλιογραφία

ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Σπ., Ιστορία Αλή Πασά του Τεπελενλή, εν Αθήναις 1895, φωτ. ανατ. Αθήνα, 1979

ΒΑΣΙΛΑΣ Η. Β., Άπαντα, επιμ. Νίκος Δ. Καράμπελας, Δήμος Πρέβεζας & Ίδρυμα Ακτία Νικόπολις, Πρέβεζα, 2012

ΚΑΔΜΙΟΣ, Πολεμικά επιχειρήσεις παρά την Πρέβεζαν, εκδόσεις Σαλίβερος, Αθήνα, 1900

ΚΑΝΕΤΑΚΗ Ε., Τα οθωμανικά Χαμάμ στην Ελλάδα, Καθημερινή, 7 ημέρες 2-32, 20/5/2001, Αθήνα 2001

ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν. – ΜΑΜΑΛΟΥΚΟΣ Σ., Λεύκωμα Νικόπολις – Πρέβεζα, εκδόσεις Έργον, 1994

ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν., Ο Δανός αρχαιολόγος Peter O. Brondsted στην Πρεβεζ, Πρεβεζάνικα Χρονικά 37-38, 2001, Πρέβεζα

ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν., Ο Ιταλός πολιτικός Francesco Guicciardini στη Πρέβεζα και τη γύρω περιοχή, Ηπειρωτών Κοινόν 1, 59-92, 2005β

ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν., Επί Χάρτου –Χαρακτικά Πρέβεζας, Εκδ. Ίδρυμα Ακτία Νικόπολις, 2006

ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν., Ο Άγγλος William Leake στην Πρέβεζα, την Νικόπολη και το Άκτιο, Πρεβεζάνικα Χρονικά, 43 – 44, σελ. 165 – 265, 2007

ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν., Ο Άγγλος γιατρός Henry Holland στην περιοχή της Πρέβεζας , Πρεβεζάνικα χρονικά 45-46, Πρέβεζα, 2009

ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν., Το Κάστρο της Μπούκας (1478-1701), Η οχυρωμένη Πρέβεζα μέσα από τις πηγές,395-433, Πρέβεζα Β΄: Πρακτικά του δευτέρου διεθνούς συμποσίου για την ιστορία και τον πολιτισμό της Πρέβεζας, επιμ. Μ. Βρέλλη - Ζάχου, Χρ. Σταυράκος, Ίδρυμα Ακτία Νικόπολις, Δήμος Πρέβεζας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2010

ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ Ν., William Goodison και Richard Burgess, Δύο λιγότερο γνωστοί περιηγητές στην Πρέβεζα και τη Νικόπολη, Πρεβεζάνικα Χρονικά, 47 – 48, σελ. 139 – 198, 2011

ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ Μ., Ο Ελβιγιά τσελεμπί στη Πρέβεζα και στην Άρτα, Σκουφάς 72-73, Ιούλιος –Δεκέμβριος, 1978

ΜΟΥΤΑΚΗΣ Γ., Τα Πρεβεζάνικα, Πρέβεζα, 2002

ΜΠΑΛΤΑ Ε., Το Οθωμανικό Χαμάμ, Καθημερινή, Αθήνα 2001

ΝΙΚΟΛ Δ. Μ., The Despotate of Epirus 1267-1479, Cambridge 1984

ΡΕΝΤΖΟΣ, Ι.Μ. Ημερολόγιο 1913-1933. Η διχασμένη Πρέβεζα, Επιμέλεια Γιάννη Δ. Ρέντζου, Πρέβεζα, 2014

ΣΜΥΡΗΣ Γ., Το δίκτυο των οχυρώσεων στο πασαλίκι των Ιωαννίνων (1788 – 1822). Ιστορική – Πολιτική –Οικονομική και Χωροταξική Θεώρηση, Διδακτορική διατριβή, Ε.Μ.Π., Αθήνα, 2000.